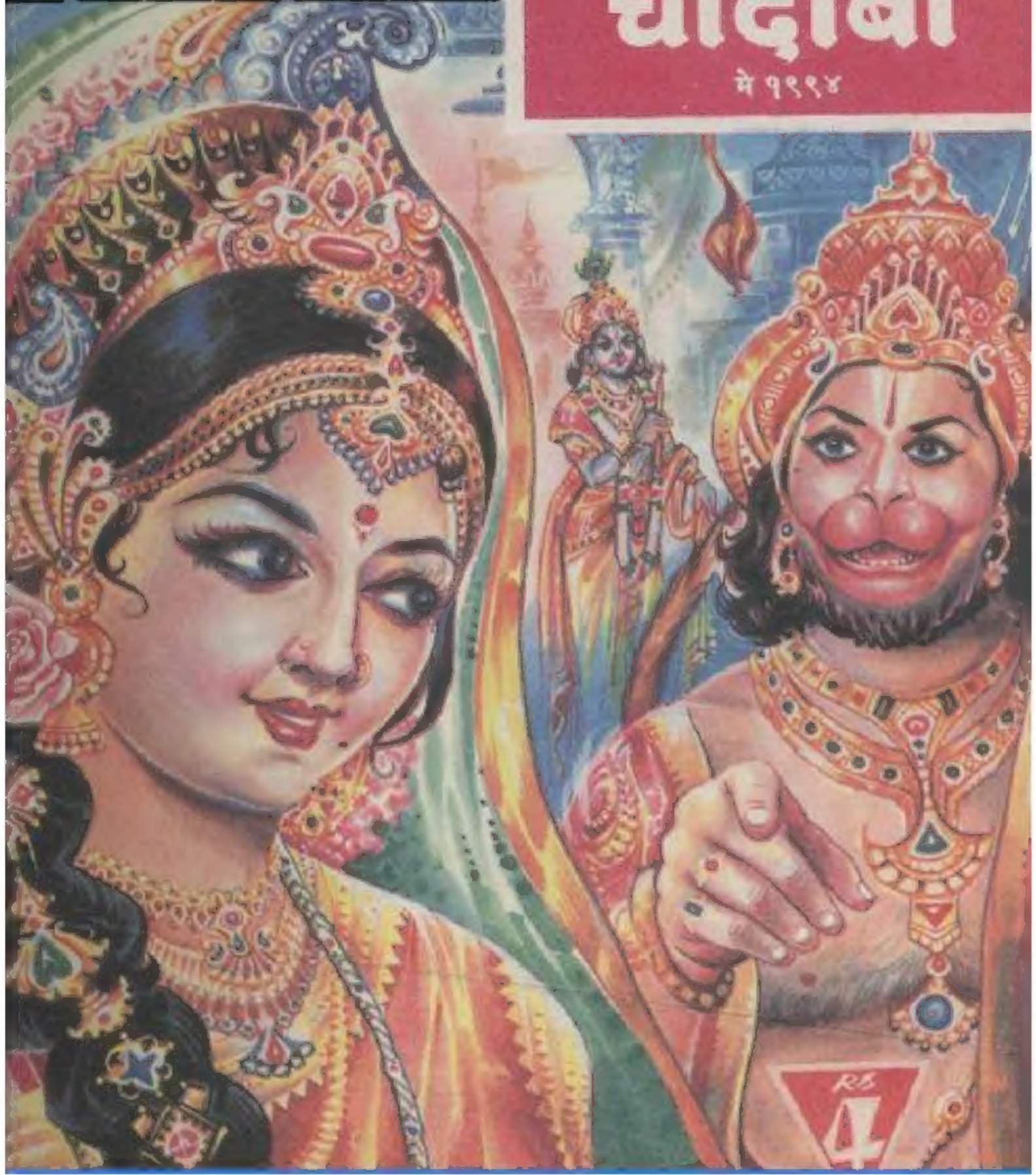

चांदोबा

मे १९९४

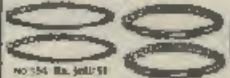
RS
4

मेरी

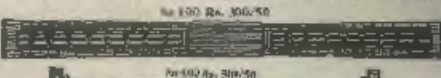
बाग धारणा करीया गेली
अ वर्षी वाचयित
असलेले सोन्याचे पाणी
दिहिले घनमयक सुंदर
व टिकाक शशिने

"मेरी" आता सादर करीत आहे खोले दिपविणारे रंग व
उत्कृष्ट डिझाईनचे शुद्ध वादिले घुमिने उज्ज्वल सोन्याचे
पाणी दिले आहे व ज्युवेल अपेरिकन डायमंडस (A.D.)
बसविले आहेत.
दागिन्यांचे नंबर कळविल्यास दागिने V.P.P. ने मागविता
येतील, भारतवाद्यम कलाकारांसाठी व देवळांलून मूर्तिचे
दागिने तो आमचे खास वैशिष्ट्य रंगीत कॅटलॉग साठी

No. 100 Rs. 300/50

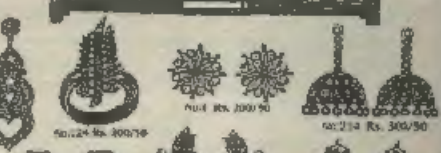
No. 104 Rs. 300/50

No. 102 Rs. 300/50

No. 37 Rs. 200/50

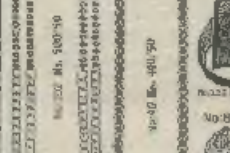
No. 124 Rs. 300/50

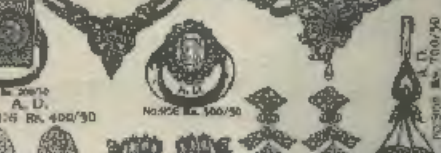
No. 105 Rs. 300/50

No. 370 Rs. 500/50

No. 106 Rs. 400/50

No. 102 Rs. 500/50

MERI GOLD COVERING WORKS

P.O. Box 1405, 18, Ranganathan Street, T. Nagar,
Madras 600 017, Phone: 444671, 442513

विशेष बातम्या

सिंगापूरची मैत्री व मदत

बाग-वरीचे व

अद्याने बांबावत
आपणा सर्वांना माहिती
आहेच. मध्याकाळ
होताच लहान मुले व
म्हत्तारी माणसं तेथे
जाऊन आपला वेळ
आरामान घालवतात.
परंतु विशेष म्हणजे
'टेक्नॉलॉजिकल
इन्फर्मेशन पार्क' या
मागाने कर्नाटक प्रान्ताची
राजधानी बेंगलोरच्या
जवळच आता एक केंद्र

भारतीय नोक अणुजी-
विकेसाठी 'फॅबरेटेट मने
स्टेड्स' (एफ. एम्. एस्.)
म्हणून ओळखल्या
जाणाऱ्या सिंगापूर,
मलाया आदि प्रान्तात
गेले व नन्तर तेथेच
स्वाधिक जाले.

मद्रास किंवा
मुंबईशीच या बंदरात
सिक्रीट सरेदी करून
स्टीमरमधून हे नोक
तिकडे जाव असत, त्या
काळात 'ससपोर्ट' किंवा

अपडले आहे. हे केंद्र एक अत्यंत आधुनिक
असे औद्योगिक केंद्र बनेल, या पार्कची स्थापना
मागच्या २२ जानेवारीला बेंगलोरपासून अठरा
किलोमीटर अंतरावर असलेल्या 'वैक्कील' या
नावाच्या जागी केली गेली आहे. यशा पार्कमध्ये
विद्यार्थ्यांना किती आनंद लुटता येईल याची
तुम्हाला कल्पना असेल. या आयोजनाचा
आरंभोत्सव सिंगापूरचे प्रधान मंत्री योचोक टांग
यांनी केला.

या 'पार्क' बद्दल जाणून घेण्यापूर्वी आपले
असम येशीचे संबंध असणाऱ्या सिंगापूरबद्दल
माहिती मिळविणे अत्यावश्यक आहे. दुसऱ्या
महायुद्धापूर्वी (१९३९-१९४५) नरेशचे

'व्हिजा' यांची कोणतीही आवश्यकता नसे. अशा
प्रकारे सिंगापूर हे अनेक भारतीयाने निवासस्थान
बनले. तेथील चिनी व मलायातील निवासी लोकां
आरोबर ते भिळूनभिसळून राहत असत व त्यांचे
पारस्परिक संबंधही फार तनोस्थाने असत.
सिंगापूर आहूत इक्षिण-चीनच्या समुद्री मुखावर
बसलेले आहे. या बेटाला 'सिंहपुरा' असेही
म्हणतात. मलायी भाषेत याला, 'टेमालेक'
(समुद्रीनगर) म्हणत असत. ब्रिटिश नाविक सर
स्टॅम्फोर्ड रॉफिन्स हा १८१९ मध्ये येथे पोचला,
तेव्हा तेथे केवळ थोडी थोडी वस्ती
होती. तेथील अधिकाऱ्यांनी त्याने एक समसोला
करण टाकला. ईस्ट इंडिया कंपनीने ते स्थान

एक 'ब्यापारी केंद्र' बनवण्याची परवानगी मिळवली, अन् हीच सिंगापूरच्या विकासाची पहिली पायरी होय.

१८५६ मध्ये शासनाची दोरी ब्रिटिशांच्या हाती आली. त्यानंतर सिंगापूरची सांपत्तिक भरभराटी झाली. 'स्टेट सेटलमेंट्स्' अधिकार केंद्र बनले. ब्रिटिश सेनेचा हा केंद्रबिन्दु आला. आशियातील एक प्रमुख बन्दर म्हणून ते ओळखले जाऊ लागले.

दसऱ्या महायुद्धाच्या काळात थोडे दिवस ते जपानच्या हाती राहिले. परन्तु मित्रपक्षांनी पुन्हा हे आपल्या ताब्यात घेतले. ते जेव्हा जपानच्या हाती होते, तेव्हा सुभाषचन्द्र बोस यांनी जपानच्या साहाय्याने तेथे 'आझाद हिन्द सेने' ची स्थापना केली होती. त्यांचा अदेश 'इंग्रजांपासून भारत मुक्त करणे' हा होता. युद्धसमाप्तीनंतर तेथील लोकंची स्वतंत्र होण्याची इच्छा होती व त्यांनी तशी मागणीही केली. १९५९ मध्ये सा बेटाला स्वतःच स्वतःचे शासन संभाळण्याचा अधिकार प्राप्त झाला. 'ली क्वान यू' हे प्रधान मंत्री बनले. त्यानंतर ते या देशाचे अध्यक्षही बनले.

त्यांच्या नेतृत्वाखाली सिंगापूरची आर्थिक क्षेत्रात चांगली भरभराट झाली. आर्थिक क्षेत्रात 'एक विकसित देश' मानला जाऊ लागला. १९९० मध्ये गो चोक टॉग हे सिंगापूरचे प्रधान मंत्री झाले.

१९९२ मध्ये हण्डोनेशियाची राजधानी जकार्ता येथे आशियाई देशांचे एक सम्मेलन झाले. त्यावेळी आपल्या देशाचे प्रधान मंत्री बी. पी. बही. नरसिंह राय व गो चोक टॉग यांच्यात 'इन्फर्मेशन टेक्नोलॉजिकल पार्क' व्यावसायिक धर्मा झाली. एशिया-पॅसिफिक प्रांतात बिझिनेस पार्कसु स्थापित करायचा निर्णय सिंगापूरने घेतलेला होताच. त्या निर्णयानुसारच कर्नाटक अभिवृद्धि संस्था व तटा औद्योगिक संस्था यांनी या औद्योगिक केंद्राला एक रूप दिले.

याचशे कोटी किमतीची चोवीस हेक्टर इतकी जमीन कर्नाटक सरकारने यासाठी फुकट दिली. या 'इन्फर्मेशन पार्क' मध्ये बुद्धीगांजनात संशोधन होईल. विकास, प्रशिक्षण, व्यापार, निवास, मनोरंजन आणि सर्व सोयी इथे उपलब्ध होतील असे पक्कपणे केंचे जात आहेत. जपु बुधोग, कॉम्प्युटर सॉफ्टवेअर यांबद्दल संशोधन व अभिवृद्धि यांना प्राधान्य दिने जात आहे. इलेक्ट्रॉनिक इंजिनियर्स, कॉम्प्युटर व टेलीकम्युनिकेशन मध्ये प्रशिक्षित २०,००० टेक्नीशियनसना इथे नोकरी मिळू शकेल.

आपण आशा करू या की या आयोजनामुळे नोकऱ्यांच्या शोधात परदेशी जाण्याऱ्या ब्रिटिजींची लोकांच्या अशा जाण्याला (Brain Drain) जागा बसेल.

जलतरणपटु

श्रृंगवेर एका मोठ्या नदीकाठी वसलेलं आहे. नरेन्द्र हा त्याच गावचा रहवासी. तो एक पट्टीचा पोहोणारा होता. 'नरेन्द्रसारखा अटल पोहोणारा कोणी नाही' अशी लोकांनी आपली मुक्तकण्ठन तरीफ करावी अशी त्याची इच्छा असे.

चंपा ही तरुणीही त्याच गावची. खूप श्रीमन्त घरक्यात तिचा जन्म झाला. तिचे आईबाप दोघेही मरून गेल्यामुळे तिचा मामाच तिच्या घरी रहायला आला होता. 'आपण तिच्या लालनपालनासाठीच तिथे रहात असल्याचं' नाटक करून तो तिच्याकडून पैसे अकळत असे. स्वतःच्या मनोरंजनासाठी तो ते पैसे अडवत असे. या मामाचा सुधीर हा एकलता एक दिवटा चिंरकीव! त्याला ना बुद्धी, ना सौन्दर्य, ना एकादा सद्गुणही! थोडक्यात म्हणजे, तो कोणत्याच दृष्टीने चंपासाठी योग्य नव

नव्हता.

चंपा आपल्या मामा-मांमीचा स्वभाव छानच ओळखून होती. मनोमन दोघांची काय इच्छा आहे आणि ते अशी कायगूक का करतात हेही ती जाणून होती. कधीकधी 'या दोघांना आपल्या घरातून हाकलून लावाय' असली तिचा काटे पण आपण बारा वर्षांनी असतानाच ते आपल्याकडे येऊन राहिले आहेत-हे वाढवून ती गप्प राही.

आता चम्पा अठरा वर्षाची झाली होती. मामाला हाकलून दिलं तर आपलीच बदनामी होणार हे ती ओळखून चुकली होती. त्यामुळे तिनं एक बुपाय योजला. 'मामाशी दोस्तीचं नाटक करून त्याला हळूहळू नीट रस्त्यावर आपण अमा करणाऱ्या एकाद्या सुयोग्य तरुणाशी आपण विवाह करावा.' त्या तरुणाच्या या बुपायाने केंव्हातरी एक दिवस मामाच्या परिवाराला आपल्या चुका

अमोक पवार

असंगतील. ते न जमसं, तरी विद्वान असा प्रवळ प्रयत्न केला जावा, की ते सर्वजण आपण होऊनच हे घर सोदून जातील. पण पडद्यामागे अर्ध राहून प्रत्यक्षात बाहुल्या खेळवण्याचं काम कोण करतय हे मात्र गाववाल्यांना कळू नये. नाहीतर लोकांचा बुगाच आपल्याबद्दलच गैरसमज व्हायचा!"

चम्पा नरेन्द्रला अगदी सहामुखा-पासूनच ओळखत होती. तिचा पूर्ण विश्वास होता की, 'बापत्याला मामाच्या तडाख्यातून सोडवायचं सामर्थ्य अन् योग्यता नरेन्द्रमधे नक्कीच आहे. एके दिवशी चंपाने नरेन्द्रला एकान्तात आठून आपली सारी परिस्थिती विशद करून सांगितली अन् त्यांना विनंती केली की, "तू भाड्याशी लग्न कर."

नरेन्द्रच्या मनात चंपाबद्दल प्रेम तर होतंच, पण लग्न करून घेतलं तर 'पट्टीचा पोहोणारा' म्हणून घेण्याचं आपलं स्वप्न बर्बाद राहून जाईल अशी त्याला भीती पडली. म्हणून प्रथम त्यानं ही सारी हकिकत आपला गुरू परमानन्द खाला सांगितली, अन् त्याचा सत्ता विचारला.

परमानन्दला चम्पाबद्दल सर्वकाही ठाबूकच होतं. त्याने नरेन्द्रला पोहोण्याबद्दलचे काही जवळ प्रश्न विचारले. नरेन्द्रने सर्व प्रश्नांची बरोबर उत्तरं दिली. गुरूने शिष्याची भरपूर प्रशंसा करून त्याला म्हटले, "तू पोहोण्याच्या विद्येत प्रवीण आहेस अन् तुम्ही पट्टीचा पोहोणारा— जलतरणपटू— म्हणून ख्याती मिळवण्याची इच्छा आहे. तेव्हा तू रूपवरला जा. तिथे साबुन गणेश नावाच्या माणसाला भेटून सांग की तुला मी पाठवलयं. तो तुला जलतरणाविद्येतले आणखी काही बारकावे शिकवील, अशा प्रकारे या कलेत प्रवीण झालास की इथे परत येऊन तू चम्पाशी लग्न कर."

गुरूच्या अग्रदेशाप्रमाणे नरेन्द्र गेला. तो पोचला, त्यावेळी गणेश बराच नव्हता. बहील आजारी असल्याने वैद्याला भेटण्यासाठी गणेश जवळच्या गावी गेला होता.

तो त्या वस्तीत गेला आणि लोकांकडून त्यानं गणेशाबद्दल माहिती गोळा केली. किराणा दुकानदारानं सांगितलं की गणेशाकडे त्याची बरीच बुधारी थकलेली आहे; दुधवाला म्हणाला की, गणेश दुध तर घेतो

माझ्याकडून, पण पैसे मात्र कधीच वेळेवर देत नाही. घोब्यानही असलीच तक्रार केली. गावपाटील म्हणाला की गणेश फार छोटारडा आहे. अशा माणसाची आपण गुरू म्हणून निवड केल्याबद्दल नरेन्द्रला स्वतःचीच लाज वाटू लागली. तरीही त्यानं एवढं माच ठरवलं की, परमानन्दनं सांगितल्याप्रमाणे गणेशाची प्रत्यक्ष भेट तर घ्यायचीच.

अनेच काही विचार करत नरेन्द्र गावाभितरकडे असलेल्या तलावाकडे गेला. इतक्यात, दुरून दोन माणस त्याच्याच दिशेन येत असलेली त्याला दिसली. ते दोघे जेव्हा जवळ पोचले, तेव्हा त्यांच्यापैकी एकजण त्याला म्हणाला, "महाराज थोड्या अंतरावर आमची गाडी नादुरुस्त होऊन थांबलीय. त्यात झडाची एक मोदीशी फान्दी आहे. आम्ही दोघं तर अगदीच काडीपहिलवान आहोत. तुमची शरीरसुखी मात्र चांगली भीमसेना सारखी दिसतेय. बळत तर आपण अगदी वायुनन्दनच दिसताय. तुम्ही ती झडाची फान्दी माझ्या बरी आणून पोचवू शकलात तर मोदीच कृपा होईल माझ्यावर जन्मभर तुमची सेवा करीन. ते औषध माझ्या बाबांना अमृतासारखं होणार आहे."

नरेन्द्रन ओळखलं की हाच तो गणेश! त्याने ती फान्दी अचलली. ती अगदीच हलकी लागल्यानं तो फार आश्चर्यचकित झाला! तिला मूळी वजनच नव्हतं! इतक्यात गणेशानं नरेन्द्रच्या शक्तीचं पुन्हा कौतुक केलं. ते सर्व मिळून जेव्हा गावच्या रस्त्यातून जात होते,

तेव्हा समोरून धोवी येताना दिसला. नरेन्द्रला वाटलं की आता या दोघांची चांगलीच जुंपणार!

पण त्याला पाहून गणेश म्हणाला, "मुलीस पाहयला लोक येणार जातले, लक्षित बाहेर नं?"

ओढून चिनयानं डोकं हलकत ओम्ही कुतरला, "हो जी! आजींनी सांगितलंय जरा! शुणा बाकी सगळी कामं सोदून तुमच्याच घरात बाहेर मी मदतीला!"

पुढे ते वाण्याच्या दुकानावरून जाऊ लागले, तेव्हा दुकानदाराने आपणहुनच गणेशाला खुशाली विचारून म्हटले, "असा मुलीस पाहयला येणार आहेत असं कळलं. सांगणारं सामान मी माझ्या माणसाकरवी

पाठवू की तुम्हीच काही कळवाल?"

यावर गणेश हसून म्हणाला, "अ? घरी जाऊन बायकोला विचारल्यावाचून कसं अन् काय सांगू शकणार मी?"

आणखी थोडं पढं गेल्यावर समोरून खुद्द गापाटीलच येताना दिसले. ते म्हणाले, "अद्या मुलगी पहायला येणार. वाहेत असं कळलं? तू तर अगदीच भोळाभाबडा आहेस बघ गणेश! व्यवहारज्ञान मुली नाहीच तुला! असं म्हणतात की, हजार खोटं बोलून वर होईना, पण कुणा एकाचाच लग्न जमवून देण्यासारखं पुण्य नाही. दुसरी! बेप्रहक पार पाच खोट्या गोष्टी खुशाल बोलाल्या! मुलाकडचे जे मागतील ते सरळ कबूल करून द्या. मागणी पूर्ण करायची आपली ताकत

आहे की नाही, धाना मुलीच विचार नको करू. तुझा हो ला हो करायला, साय वायला, मदत करायला आम्ही बसलोच आहोत. नाहीतर अप्रयोग तरी काय आमचा?" त्याच्या बोलण्यात ओतप्रोत प्रेम भरलेलं होतं.

नरेन्द्रला हे सर्व फारच विचित्र वाटत होतं. इतका वेळतर त्याची धारणा होती की गावात कुणालाच हा गणेश आवडत नाहीय! पण आपली धारणा चुकीची असल्याचं त्याच्या ध्यानात आलं. म्हणूनच बहुधा परमान्वनं त्याला गणेशाकडे पाठवतं अशाच, असे विचार करत करत सर्वजण घराशी पोचले. "तिचे नरेन्द्रला एक पहलवान दिसला. तो एकदम गणेशाला म्हणाला, "अरे! मुलीला पाहयला लोक येणार, अन् मला बोलला पण नाहीस? मागल्या कर्जामुळे मला हे सांगायला संकोच वाटला असेल तुला. पण आता ते सगळं विसरून जा. शेवटी आपण सगळे जेकाच गावचे ना? अशा वेळी आपण एकमेकांच्या अप्रयोगी पडलो नाही, तर केंव्हा पडणार? आता आणखी काही पैशांची गरज असेल तर निःसंकोच मागून घे माझ्याकडून!"

घरात प्रवेश केल्याबरोबर नरेन्द्रने फावडी एका बाजूला ठेवली. नन्तन गणेश नरेन्द्रला म्हणाला, "तुम्ही खूपच आदरणीय आहात. नुसतं म्हणायचा अवकाश, केवढी मदत केलीत मला! आपण इथले दिसत नाही. आता आज रात्री इथेच भाड्या घरी रहा वन् भासा पाहुणचार घेऊन थोडी कृतज्ञता व्यक्त

करायची संधी द्या."

आता नरेन्द्रने गणेशाला सांगितले की, "गुरू परमानंदांनी मला तुमच्याकडे पाठवतंय." परन्तु परमानन्द कोण हे काही गणेशाच्या लक्षात येईना. थोडा वेळ विचार करून तो म्हणाला, "मी ही कामात बराच व्यस्त आहे. तुम्हीही बरेच थकलेले आहात. आज इथे आराम करा. अद्या बोलू आपण."

दुसऱ्या दिवशी वरपक्षाकडील माणसं गणेशाच्या मुलीला पहायला आली अन् तो समारंभ अगदी लग्नसमारंभासारखाच थाटामाटात पार पडला. आसपासच्या सर्वांनी अगदी घरच्यासारखीच मदत केली. घोष्याने दिवसभर तिथेच राहून, पडतील ती सारी कामं आनन्दाने केली, गावची सगळी प्रमुख माणसंही आली अन् गणेशानं सर्वांचं सरस्वच स्वागत केले.

वरपक्षाकडल्यांना मुलगी पसन्त पडली. हुंब्रा आणि मानपानाची त्यांची मागणी काहीशी अधिकच वाटली, तरीही गणेशाने मान हलवून संमती दिली.

सगळा समारंभ संपल्यावर गणेशाची आई खुब्ध होऊन त्याला म्हणाली, "अरे जेकटाच आहेस नं, हे सर्व काही कसं पार पाडशील? अक्षिणीच्या लग्नला घेतलेलं कर्ज तरी कुठे अजून शुद्ध शकलायस? आता त्याच्या संपल्या मागण्या मान्य केल्यास, घर पोरीचं लग्न कसं पार पाडू शकशील? काही विकसयनं म्हटलंस तर आपल्याकडे सारं खोटं सोनंच आहे. खरं सोनं तरी कुठे आहे विकसयला?"

पण आईचा नोलण्याने जरा सुद्धा विचलित न होता गणेश म्हणाला, "अग अक्षिणी काय मदाच्याच आहेत. मुलीचं लग्न ठरलय, ए-वढ्याचा तरी संतोषच मान. मी सगळं संभाळून घेईन; तू नको काळजी करस."

दुसऱ्या दिवशी गणेशाला एकानात नरेन्द्र म्हणाला, "महाराय, तुमच्या समोर सर्वजण तुमची प्रशंसा करतात; त्यावर विश्वास ठेवून तुम्ही धैर्यनि रहाता. पण तुमच्या मागे, ते तुमच्याबद्दल काय काय बोलतात हे कुठे मारीत आहे तुम्हाला?" अर्वा पहिल्याच दिवशी त्याच गणेशाबद्दल जे जे ऐकलं जन् पाहयलं ते सविस्तर त्याला सांगितलं.

सर्व हकिक्त ऐकून गणेश हसून म्हणाला, "मला सर्व काही माहीत आहे. मजबबलत

तैसा नाहीये. दुसऱ्यांच्या आधारावरच जगतो मी. ते मला शेपी ठरवून निव्हा करत असतील, तर त्यात त्यांनी काय बरो चुक?"

"तुमं असेल तर समोरसमोर ते तुम्हाला शिवा देऊ शकतात न? पांढीसारगे निन्हा करण्यात काय अर्थ? इकडे मदतही करतात, अने तिकडे निन्हाही करतात, याला काय म्हणायचं?" नरेन्द्र बोलेला.

"याच कारण म्हणजे माझा चांगुलपणा! जरूर नसताना मी कुणाकडे मदत वगैरे मागत नाही. मला कसली वाईट सवय किंवा व्यसन वगैरे नाहीय. मी कुणाच्यामागे त्याची निन्हा करत नसतो. माझी कृणी निन्हा करत असेल तर मी तिकडे लक्ष देत नाही." गणेश जराही विचलित न होता अगवी प्रज्ञातपणे म्हणाला.

"तुमची जीवन-पद्धति मोठी विचित्रच दिसतेय. विशेष मोठे म्हणजे, इतक्या गंभीर अहंवाणी अमतांनाही तुम्ही पोहोण्याच्या कलेंत प्रवीण आहात. अतृकट जलतरणपटू आहात! मी तुमच्याकडे नलतरण विद्येतसे

कारकाचे जाणून घेण्यासाठीच आलोय." नरेन्द्रने आपला येण्याचा अदृश सांगितला.

यावर आपोचय हसत करत राणेश म्हणाला, "लहानपणवांसून भाई आयुष्य सवार-सागरात पोहोण्यातच पार पडलय. पाण्यात पोहोण्याची विद्या मी अवगत करून शकलो नाही."

त्याच्या या अतुलने परमानन्दचा आपल्याला इकडे पाठवायचा अदृश नरेन्द्रच्या ध्यानात आला. हे जीवन म्हणजेच एक समुद्र आहे. अवाकसाच्या आणि कर्तव्य ही तर अण आपल्याला त्यात बुडवायचीच वाट पहात असतात. त्यातून स्वतःच रक्षण करत, भरती ओहोटीवर तोंड देत, तत्सर्व प्रवाहपतित न होता स्वतःचा संसारात किनाऱ्यावर सुरक्षित पोचू शकतो, तोच खरा जलतरणपटू!

आता नरेन्द्रने गणेशाच्या निरोप घेतला आणि तो आपल्या गावी पोचला. चंपाश्री लग्न करून मोठ्या समर्थपणे त्याने आपल्या अहंवाणी सोडवल्या अनु या संसार-सागरात 'पट्टीचा पोहोण्यास' म्हणून नाव मिळवले.

अद्भुत फूल १२

(नागपुटीच्या राजकुमाराने जी संताची पुजे करीत नाही होती, ती सन्मूर्तयवरून एक तांबे सापडली. उत्तमासक नागसिंह आणि काही दिनकरांबरोबर मुलूंग शास्त्री फुले घेऊन राजाच्या शोधासाठी निघाला. बोहे मंडर येत्यावर सापसिंहने मुलूंगच्या समुद्रात डपटून दिले आणि शास्त्री फुले हस्तगत केली. मुलूंग तांबेत असून किनाऱ्याकडे निघाला. -जानमर)

आता गावाला एक वाठवडा माला तरी त्याच्याबाबत काही मातमी न कळल्याने त्याची बहीण राजनी आणि राजकुमारी प्रियंका फारच काळजीत पडल्या. राजसंप्रदायाच्या आक्रमणामुळे आशापसी घरे, गावे व संपत्ती सोडून पळून गेलेले स्त्रीपुरुष हारगामी म्हणून राहू लागले, इ त्यांच्या पालनाची जबाबदारी खुद्द

राजकुमारीने स्वतःवर घेतली. त्यांचे खाणेपिणे व रहाणे यांची व्यवस्था तिच्या देखरेखीखाली होऊ लागली. पुंतर एक वाठवडापर्यंत कोणत्या कामासाठी त्रास बसू शकता नाही. पण आता माव राजनी आपला भाऊ परत न आल्याने व्यथित होऊ लागली. त्याच्या जाबत काहीच कोर कळत नाही? लहानपणा पासून ही आपल्या बाबापासून

कधीही दूर राहिली नव्हती. त्यामुळे तिने दुःख दिवसेंदिवस वाढू लागले. आपल्या भावाचाच विचार करत झोपलेली रजनी, 'मैया' म्हणत जोरात ओरडली अन् अतून बसली. तिचा आवाज ऐकून राजकुमारी ही उठून तिच्या खोलीत येऊन विचारू लागली—“आला तुझा भाऊ?”

“नाही राजकुमारी! स्वप्न पडलं मला. स्वप्नात अर्जुंगला कोणी समुद्रात ढकलून दिलंय असें दिसलं मला.” रजनी थरथरत म्हणाली.

“स्वप्नच ग तो! बाबरीत कशांना इतकी? तूझ्या भैयासारख्या बहादुर माणसाला नावेतून कोणी ढकलू शकणाराच नाही. तो राक्षसप्राण्याशी लढायला थोडाच

गेलाय? त्याला केवळ दूर नेवून ओढायलाच तर गेलाय न तो? लवकरच विजयी होऊन परतेल बघ तो! अगदी काळजी न करता झोपून जा बरं परत!” राजकुमारी तिला धीर देत बोलली.

* * *

अर्जुंग नावेत बसून किनाऱ्याकडे निघाला. त्याबरोबरच नागसिंह आणि सैनिकांच्या नावा कुठे दिसत आहेत का, हे ही तो लक्षपूर्वक पहात होता. पण त्याला त्या कुठेच दिसेनात! थोड्याच वेळात तो समुद्रकिनाऱ्याजवळच्या कुंचकुंच खडकांजवळ पोचला. तेथे लाटाही फार अचूक अन् वेगात होत्या. अकस्मात एका वाटेने पुन्हा त्याची नाव अलटली अन् किनाऱ्यावर फेकली गेली. अर्जुंगही नावेपामून जरा दूर खाली पडला. एण भाग्याने त्याला कोठे उखम वगैरे झाली नाही. असा काही धड शकस याची त्याला कल्पना असल्याने तो सावध होताच नाव एकडून त्याने ती पाण्यापासून दूर ओढून सुरक्षित ठेवली अन् तो बस्तीकडे पळत सुटला. तेथे पोचल्यावर त्याने काबुड्या वरवाजा छोटखटवला. काबुड्याच्या मुलीने-चित्राने दार बुडवले अन् आश्चर्याने विचारले, “तू? काय झालं?”

कोणीही हाच प्रश्न विचारणार याची अर्जुंगला अपेक्षा होतीच. पण काय असुर देणार तो? मोठ्या अतुस्कतेने त्याने विचारले, “काबुडं कुठं आहेत?” अर्थात् हे त्याने खुणेनेच विचारले.

“बाबा सेनापतीच्या घरी गेलेत.” चित्रा अर्जुंगला “राजाकडे गेलेत?” अर्जुंगने विचारले.

मात्र हळवून ‘नाही’ म्हणत तिने राजधानीकडे निर्देश करत सेनापतीचे नाव अर्जुंगाले.

अर्जुंग तेथून राजधानीकडे वावत सुटला अन् सेनापतीच्या घराशी पोचला.

आत सेनापती अन् काबुडं कसलीशी चर्चा करत होते. अर्जुंगला पाहून ते गहबडीने जुळले अन् दोघांनी बरोबरच विचारले, “बरे काय झालं? नागसिंह कुठंय? तू गेला तर होनास नागसिंह बरोबर. एकटाच परत आलाय? त्याचं काय झालं?”

“मी समुद्रात पडलो! नागसिंहचं काय झालं, मला माहीत नाही.” तो अर्जुंगला.

काबुडंने विचारले, “राक्षसीप्राण्यानं तुमच्यावर हल्ला केला की काय?”

“नाही नागसिंहानच केला हल्ला माझ्यावर!” असे म्हणून निघाल्यापासून जे जे धडले ते सारे अर्जुंगने त्या दोघांना सविस्तर सांगितले.

गर्व ऐकून काबुडं म्हणाला, “तुला काही अपघात वगैरे झाला नाही, हे भाग्यच म्हणायचं! फुलं घेऊन जाऊन नागसिंह त्यांचा कसा उपयोग करणार हे काही समजत नाहीय मला.”

सेनापती दुर्बल म्हणाला, “नागसिंहाची महत्वाकांक्षा तर आपल्याला ठावूक आहेच. अर्जुंगला त्यानं सांगितलं, त्याप्रमाणे

सिंहासन भिलवण्यासाठी तो काहीही करील. आपली नीच योजना अमलात आणण्यासाठी तो राक्षसप्राण्याला शताब्दी फुलांची लालूच दाखवील अन् त्याला नागपूरीवर हल्ला करायला प्रोत्साहन देईल. तसं घडलं की, माणव्यपुत्रीची झाली तशी दुर्गत आपलीही होईल.”

अर्जुंग म्हणाला, “पण हं, एक गोष्ट तुम्हाला सांगायला हवीच या नागसिंहाने तो प्राणी अजून स्वतः पाहिलेलाच नाहीय, तो एकाद्या कुंच पहाडासारखा दिप्ततो. समुद्रतटावरच्या कुंच खडकाळ पहाडातून राज्यात येणारा रस्ता अगदीच दाकडा-सिकडा अन् फारच अरुंद आहे. त्या वाटेनं त्याला राज्यात प्रवेश करणं अशक्य

होईल."

"या तर काळजीचं काही कारणच नाही. आपण तांबडतोब महाराजांना हे सार सांगू या. राजपरिवाराचं रक्षण करणं फार महत्वाचं आहे." असे म्हणत सेनापती तेथून निघाला.

त्यांना पहावाच राजाने विचारले, "हे काय अतुंग, तू अजून निघालाच नाहीस?" अन् सेनापतीकडे पहात त्याने संशयाने विचारले, "की नागसिंह पळून गेला?"

"नाही महाराज, काही अचटित घडलेय!" जसे म्हणून सेनापतीने राजाला संशयाने सर्व सांगितले.

ते ऐकून राजा म्हणाला, "दुर्जय, आमच्या संरक्षणाच विचार सोडून दे. आपलं राज्य

अन् प्रजा यांच्यावर काही तोहमत यायला नको. आपण तांबडतोब समुद्रकिनारी जाऊ ना. खणभरही खुशीर नको! सैनिकांना आज्ञा देवून, प्रत्येकाने एक एक महान जरोवर घेऊन तटावर घायला सांगा. अतुंगन सांगितलेय ना की राक्षसाला अग्नीची भीती वाटते? तेंव्हा आपल्या हातात जळत्या मशाली असेपर्यंत तो प्राणी इकडे यायचं दुस्साहस करणार नाही. अतुंग, तू अन् काबुई असेच सरळ समुद्रकिनारी जा. सेनापती अन् जी सैनिकांना घेऊन पाठोपाठ निघतोच, तिथे पोचल्यावर आपण आपला पुढचा कार्यक्रम ठरवू.

"जशी आज्ञा महाराज!" अने म्हणून तिथेही तेथून निघाले.

काबुई आणि अतुंग जेव्हा वस्तीवर पोचले, तेव्हा तिथले सर्व स्त्रीपुरुष त्यांची मोठ्या आतुरतेने वाट पहात होते. काबुई थरात जाऊन आपल्या पत्नीशी काहीतरी बोलून बाहेर आला. नंतर अतुंग व काबुई यांना योठ्या वेगाने समुद्रकिनार्याकडे जाताना पाहून सर्वच जण आश्चर्यात बुडाले.

दोघेही समुद्रतटी पोचले. तिथल्या अंच लूच लश्कांना लाटा स्पर्श करत होत्या. त्यामुळे जो आवाज निघत होता, तो सोडला तर याकी वातावरण जगदी शान्त असेच होते. दोघेही अंच खडकावर चढून येणाऱ्या भावा कुठे ठियने आहेत का, हे लक्षपूर्वक पाहू लागले. संवत्र मिट्ट कळोख पसरला

होता, त्यामुळे त्यांना नीट काहीच दिसत नव्हते. थोड्या वेळाने समुद्रानून दुरून काही आवाज अस्पष्टसे ऐकू येऊ लागले. तो आवाज हळूहळू स्पष्ट ऐकू येऊ लागला.

काबुईने विचारलं, "हा आवाज नागसिंहचाच ना?" अतुंगने यावर काहीच उत्तर दिले नाही. तो एकटक समुद्राकडेच पहात राहिला. बराच वेळ पाहिल्यानंतर तो एकदम म्हणाला, "काबुई, तो महा राक्षसप्राणी!"

काबुई म्हणाला, "कुठंय मला तर काहीच दिसत नाहीये?"

अतुंगने एका दिशेला हात दाखवत म्हटले, "माझ्या बोटाच्या दिशेने सरळ रेषेत पहा. तो एकाद्या पहाडासारखा राक्षसप्राणी हळूहळू पुढे सरकत इकडे येतो आहे."

"हो, हो! तू बरोबर सांगतोयस. एक पहाड दिसतोय खरा! पण तो चालू कसा शकतोय?" काबुईने विचारले.

"तुम्ही खूपदा येता न इकडे? नीट विचार करून पहा. इथे कधी एकादा पहाड पाहिला होता कधी? मग आजच आता अकस्मात असा डोंगर इथे कडून अपटला? विचार करा." अतुंग म्हणाला.

"हो हो! तो पहाड नव्हेच. पण तसा दिसणारा कोणी प्राणीच पुढे पुढे येतोय. तुझ म्हणणं जगदी बरोबर!" त्या प्राण्याकडेच एकटक पहात काबुई

म्हणाला.

"हाच तो राक्षसप्राणी! नावाच्या मार्ग मार्गे राहून पुढे सरकतो आहे. नीट निरखून पहा, त्याच्या पुढे दोन नावा इकडे येत आहेत. इतका मोठा प्राणी आपल्या अरुन्द रस्त्याने येऊ शकणार नाही ना?" अतुंगने विचारले.

"हो, नाहीच येऊ शकणार! पाहू आता काय होतंय पुढे! इतक्यात महाराज आले तर बरं होईल." काबुई बोलला.

अतुंग तेवढ्यात म्हणाला, "हे आलेच महाराज!"

काबुईने बळून पाहिले-हातात मशाली घेतलेले सैनिक येत होते! मशालींच्या प्रकाशात राजा व सेनापती यांचे चेहरे स्पष्ट

सादरेखा

सादरेखा

२१

फिस्त होते. षोड्याच वेळात ते सर्वजण जुतुंग व फाबुई अश्या असलेल्या खडकावर पोचले. मशालींचा फ़्फ़रा समुद्रात षोड्या दूरवर पसरला त्या फ़्फ़रात सर्वांनी पाहिले की दोन नावा मोठ्या वेगाने तटाकडे येत आहेत. एका नावेत अभा असलेला माणूस हात अश्वमून काहीसं खोनात आहे, अन् नावांच्या मागे तो विशालकाय पुढेपुढे येत आहे!"

सेनापती एकदम जोरडला, "तो पहा राक्षस!" राजाही म्हणाला, "होय! मलाही दिसतोय तो!"

षोड्याच वेळात ते जाणखी पुढे आले अन् त्यांची रूपे जास्त स्पष्ट दिसू लागली. ती प्राणी हात जुचणून नावा पकडायचा प्रयत्न

करत होता अन् हात लागण्यामुळे नावा डचमळू लागल्या. नावेत अभा असलेला माणूस नाव जोराने हलल्यामुळे घडामुक्कू पाण्यात कोसळला!

सेनापतीचे सैनिकांना जाजा दिली. "हातातल्या मशाली राक्षसावर नेम घेऊन फेका!" सैनिकांनी भराभरा आपापल्या मशालींना बाणाप्रमाणे राक्षसावर वर्षाव करायला सुरुवात केली. जवळ जूमे असणारे अन्य सैनिक भराभरा मशाली पेटवून त्यांच्या हातात देऊ लागले.

सही मशाली समुद्रात पडल्या तर काही त्या दोन नावात पडल्या. राक्षसप्राणी मशालींचा प्रकाश सहन करू शकत नव्हता त्यामुळे तो एक हात आपल्या डोळ्यावर ठेवत होता. अन् दुसऱ्या हाताने नावा घट्ट पकडून ठेवत होता. दोन तीन जळत्या मशाली त्याच्या अंगावर पडल्याने तेथे ज्वाळा वृत्पन्न झाल्या. त्याबरोबर राक्षस त्या पातलीपर्यंत पाण्यात बुडला अन् आग विझल्यावर सगळे खूप रागावून पुन्हा अश्व राहिला. त्याने नावा मोडून तोडून टाकल्या अन् विखरून पडलेली शाताब्दी फुले एकत्र करू लागला. त्या फुलांबरोबर नागमिहचे काही सैनिकही त्याच्या हाती आले, ते जोरजोराने विव्कळू लागले. राक्षसाने फुले तेवढी धेतली अन् सैनिकांना दूर पाण्यात फेकून दिले. त्यांना 'आही भगवान' आले!

तटावरून सैनिक जरी मशालींच्या

बाणांचा सतत पर्बाव करत राहिले तरी तो राक्षस आरामात फुले गोळा करत राहिला. फुले वेचल्यानंतर तो हळूहळू माचारी वळला. परंतु मशालींच्या वर्षाबामुळे त्याचे संबंध शरीर अकस्मात अग्निज्वाळांत वेडले गेले. त्यावेळी त्याचे मस्तक एकाद्या लाल तप्त गोळ्याप्रमाणे विसू लागले. तो जोराने ओरडत पाण्यात बुडाला अन् मग त्याचा काहीच परत आगला नाही.

ते मर्यादक रूप पाहून जोनवर रबास घेत राजा म्हणाला, "तो सक्षमप्राणी बहुधा मेलाच असावा. नाहीतर आतापर्यंत फुलं हातात घेऊन तो घर आला असता. त्याच्यापासून आपली कायम सुटकाच शाली असावी असं वाटतंय."

फोड्या वेळाने काही सैनिक पोहोत तटाकडे येताना त्यांना दिसले. त्यांना पाहून सेनापती म्हणाला, "सक्षमप्राणी मरून गेला असावा असं जे आपण म्हणालात ते खरेच असावं. ते सैनिकांवर आले की त्यांच्याकडून आपल्याला माकीचं स्वप्तीकरणही मिळेल.

आपल्या काही सैनिकांना इथे सोडून आपण राजधानीला परत जाऊ या."

कावुई म्हणाला, "नागसिंहर काय गुदरलंय अन् तो कुठे आहे, काहीच कळत नाहीय."

"मी त्याचा पत्ता लावतो महाराज. आपण परवानगी दिलीत तर या सैनिकांसह मी आज रात्रभर इथेच राहीन अन् सर्व काही पूर्ण समजून की जुधा सफाई राजघाटीत आपल्याला येऊन घेईन. मी ज्या कामासाठी निघालो होतो, त्यातलं निम्मं तर आपल्या कृपेनं पूर्ण झाल्यासरहच आहे. आता मी माणिक्यपूरीकडे परत केंज्हा निघायचं ते जुधा ठरवू या."

राजा खुशीने म्हणाला, "हो, तसंच कर या."

काही सैनिक जुत्तुगजवळ सोडून राजा, सेनापती व कावुई बाकीच्या सैनिकांना वरोबर घेऊन राजधानीकडे निघून गेले.

क्रमशः

विवेकशील

दुर्जनियचमी विक्रमराजा पुन्हा त्या साटाकडे गेला सातावंकन प्रेत घुत्तवून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले, तेंव्हा त्या प्रेतात रहाणारा वेताळ म्हणाला, "राजा, आपलं निश्चित ब्रुहिष्ट साधण्यासाठी तू तल्लीनतेनं प्रयत्न करत आहेस. हं, हे खरं तू आपली पत्नी किंवा मुलांसाठी करत असशील, तर ठीकच आहे, नक्कीच प्रशंसा करावी तुम्ही! कारण अग्नीला साडी देऊन तू ज्या स्त्रीचा अग्नाग्निनी म्हणून स्वीकार केलास, जी जन्मभर तुला साथ देईल, तिच्या नाबरीतण आपण कर्तव्य पार पाडून तू धर्मभारण आचरत आहेस. धर्मपत्नी बरोबर तू संतानबुद्धी अन् सुखमय शविष्यासाठी हे प्रयत्न करत असशील, तर तू कर्तव्यनिष्ठ, धर्मपरायण आणि सद्गुणी आहेस असंच म्हणायला हवं. पण तसं नसून आपल्या म्हाताऱ्या आईवडलांच्या अर्पहीन दुःख पूर्ण करण्यासाठी तू आपल्या बापकोमुलांचा बळी देत असशील, तर याहून आस्त मूर्खपणा

वेताळ कथा

दुसऱ्या कोणताही नव्हे माझा मन्त्र मानून अन आपले हे प्रयत्न सोडून दे कारण तू प्रयत्न मासू ठेवलेस तर कदाचित् तुझ्या पितृभक्तीचे पोवाडेही गायले जातील, मातृभक्त म्हणून तुम्ही 'वाहवा' होईल पण लक्षान रेव की ही स्तुती, ही काहवा केवळ तात्कालिकच असेल, तुला कदाचित् या स्तुतीने आनन्द होईल; पण ही सारी आत्मसंवेचना आहे राजा! मी तर पुढे जाईल असं म्हणून की तू आत्मद्रोहच आहे, कारण आपल्या माता-पित्यांच्या इच्छापूर्तीसाठी आपल्या बायको मुलांना बाजूला सरण हे महापाप आहे, त्यांच्यावर हा शुध्द मन्याग आहे. आपल्या म्हाताऱ्या पित्याला दिलेलं वचन पूर्ण करण्यासाठी एका राजाने आपल्या

वर्मावती राणीला प्राणसंकेत लोटले अशा त्या अविवेकी राजाची गोष्ट मी तुला सांगतो ऐक नी ' अन वेताळ गोष्ट मागू लागला.

अपदेशाचा राजा मकरध्वज वृद्ध आला राज्य शासन संवाहक्यची त्याची शक्ती लीण झाली त्याच्या बसे लक्षान आले की आता आपण काही दिवसांचेच रावतो वाहो! कोणत्याही क्षणी आपल प्राणपात्रक जुडून जाण्याची शक्यता आहे

अशा परिस्थितीत एक दिवस तो आपल्या पुत्राला म्हणाला 'वाळा मलयसिंह मी म्हातारा झालोय, पण इहलोकीच्या माझ्या काही इच्छा अजून पूर्ण झालेल्या नाहीत. सुखोपभोगाची राखी त्यास अजून बाकी आहेच मला अजून काही दिवस जगायची इच्छा आहे मे। परन्तु निसर्गनियमाप्रमाणे वृद्धापकाळ आला की मृत्यु हा अटल असतो मग तो माणूस कितीही महान वस असेना! तेव्हा आज ना अद्या माझ सरण अगरी निश्चित माझे पण मी मेल्यावर माझ शरीर जाळून टाकू नकोस केवळ हाडाचा संपूर्ण ना जनावं यामाटी त्या शरीराला आवश्यक तो लेप लाव अन् ते सुरक्षित ठेव भविष्यालाबत कोण काय सांगू शकेल? भविष्यान कदाचित् वैद्यकशास्त्रात इतकी प्रगती होई शकेल की शास्त्रज्ञ मृत शरीरातही प्राणसंचार करू शकतील! कदाचित् असही वदू शकेल की एकादा दीर्घ तपस्वी, किंवा महोन्नत ऋषी माझ्या शरीरान प्राण फुकू शकेल काहीही असो ही एक

पित्याची अंतिम इच्छा संपादन मी जरूर पूरी करू

यातन्तर एका आठवड्याच्या मातच मकरध्वजाचे वेडावसात झाले

पित्याच्या इच्छानुसार मलयसिंहने त्याच्या शरीराला अग्निसंस्कार न करता त्याला लेपन करवून बदनाच्या एका विशिष्ट प्रकारच्या पेटीत शव सुरक्षित ठेवले

यातन्तर मलयसिंह अगाराच्याच्या सिंहासनावर बसला कतिपय राज्याची राजकुमारी विद्युल्लसता हिच्याशी त्याच्या विवाहाची माला. विद्युल्लसता अत्यंत लावण्यावती होती अन् त्याचबरोबर ती मूर्तिमन्त सुशीलनेची प्रतिमाही होती

पुढे योग्य समयी विद्युल्लसतेला दिवस राहिले राजज्योतिष्याने 'विला मूलगाच होणार' अस भविष्यकथन केले पण ते भविष्य सांगताना ज्योतिषाच्या वेढ्यावर सूक्ष्म भयाचे भाव अमटलले राजाच्या लक्षात आले मलयसिंहने त्याला अभय देत सत्यकथन करायला विनवले तेव्हा ज्योतिषी म्हणाला "महासुख, एक महिन्याच्या आत महाराणीचा सर्पसंशाने मृत्यु नसवतो!"

ज्योतिषाच्या या भविष्यकथनाने राजदम्पति दुःखाने व्याकुल झाली या क्षणापर्यंत राज्याचा वारस जन्माला येणार, म्हणून दोघेही खूप आनन्दात होते पण त्या आनन्दाची जागा या सर्पदशाच्या भीतीने वेतली

ज्योतिषी निवून गेल्यावर विद्युल्लसतेला

मलयसिंह म्हणाला 'या ज्योतिषांच भविष्यकथन नेहमी खरंच ठरत अस काही नाही तेव्हा या सर्पदशावर विश्वास ठेवून काळजीत पडणं दुःख करणं अचित नव्हे आपल्या साऱ्या राक्षी एकवटून मी तुम्हा रक्षण करीन, तु सुलीच काळजी करू नकोस."

त्या विलापासून राजाने सैनिकांना राज्यात दिसेल ते ते वाकळ नष्ट करायच्या आदेशा दिना त्याने अशीही घोषणा केली की राज्यातल्या प्रत्येक घरातील सोकांना घरी एक एक मृगुत पाळणे अनिवार्य आहे.

मलयसिंहाने स्वतः एक गरूड पक्षी पाळला, ह्य गरूड सदासर्वकल राजाच्या खांद्यावर बसूड असे, या सर्व अपायामुळे

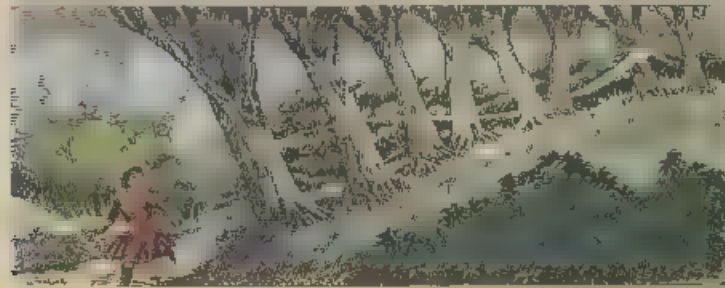
प्राणदान देऊ शकत आहेत तू राजा!" महर्षी राजा मलयसिंहचे अभिनन्दन करत म्हणाले

गोष्ट इथेच थांबवून वेताळ विक्रमसखाला म्हणाला "राजा, चैतन्यस्वामीच बोलणं परस्परविरोधी वाटतं. प्रथम ते म्हणाले की आपण आपल्या तपोबळाने एकच माणूस वाचवू शकतो, पण मलयसिंहाने आपल्या पित्यालाच वाचवायची विनंती करताच ते म्हणतात की तू आपल्या विवेकाने तीनही जीव वाचवले आहेस त्या महर्षींच्या वाक्यत एक गोष्ट माझ्या बरोबर वकास येत नाहीये, आपल्याला मलयसिंहचे बडीस आणि मत्स्यी सांच्याबद्दलच माहीत आहे पण महर्षी तर तीन व्यक्तींच्या जीवदानाबद्दल बोललेत हा तिसरा प्राणी कोण? माझ्या वा माझ्या प्रहारांची व्युत्पत्ती माहीत असूनही हाथची टाळावीस, तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे तुकडे होऊन पडतील."

वेताळच्या संदेहाच्या अनुगढाखाल राजा

विक्रम म्हणाला "राजा मनयसिंहला केवळ 'पितृभक्त' समजण्यात चूक झालेल त्याला आपली धर्मपत्नी प्राणाह्वनी पिय त्राती म्हणूनच तिच्या मृत्युनंतर त्याने दुनय विवाहाचा विचारही केला नाही महर्षी तर म्हणाले की पित्याची दहनाक्रिया न केल्याच्या पोषामळेच विशृङ्खलत जा अकालमय ओहळत्या भाटे यावरून मलयसिंह समजून चुकला की महर्षींनी पित्याला प्राणदान दिले की दोषविमर्श होऊन विशृङ्खलनाही पुन्हा सजीव होऊन जुडेल! म्हणूनच त्याने महर्षींना आपल्या पित्याला प्राणदान देण्याची प्रार्थना केली इतक्या ज्वारीक ज्ञानाबद्दलच महर्षींनी 'म्हान विवेकी म्हणून मलयसिंहाचे अभिनन्दन केले, आता विद्युल्लता वाचली की तिच्या अुदगतला मगही वाचणारच ना? ना यथ म्हणजेच महर्षींना अभिप्रेत असणारा तिसरा प्राणी"

आशा नव्हते विक्रमाचे मीन भंग करून वेताळ पुन्हा एकदा त्या प्रेतसह अदृश्य होऊन झाडावर जाऊन बसला

लबाड गुरुनाथ

गुरुनाथ हा मोठा लबाड प्राणी! तो तरुण जाऊन चायला घडघाकट असून शहरात जाऊन रहायची त्याची तीव्र इच्छा होती. गावात त्याचं एक जूनपराण घर होतं त्याच दिवसांपासून गुरुनाथ ते विकसयच्या प्रयत्नात होता, पण ते घर कोणी पाचशलाही विचारत नव्हतं

गुरुनाथ असाच एकदा शहरात गेला असताना श्रीकान्त नावाच्या एक माणसाशी त्याचा परिचय झाला बोलताबोलत श्रीकान्त म्हणाला मी दम्यात ज्वारी तैराण झालोच पाझे डॉक्टर म्हणताना की हवाबदन करण्यासाठी मी झुमरीकडे कुठे जाऊन रहावं "

गुरुनाथला ही संप्री छान वागली तो म्हणाला "म्हणजे शोकक्या तवेन जाऊन रहा अगंच ना?"

'हो हो तमंच या शहराजवळच्या गकाद्या खेड्यात घर विकतू असेल तर

बघावं म्हणतोय मी जागे असं एकादं घर?" श्रीकान्तनं विचारलं

गुरुनाथ जोराने हसत म्हणाला, "मोठ्या भाग्यानंच आपली दोघांची गाठ पहली म्हणायची! मला आपलं घर विकायचंच आहे किंमतही काही जास्त नाहीय फक्त पंधराशे रुपये! घेऊन टाका ना तुम्हीच ते."

"बर खरीदणं मला काहीच अडचणीच नाही पण तुमच्या शवचं हक्कपाणी मला मानवेंच की नाही हाच प्रश्न आहे "

श्रीकान्तनं शंका व्यक्त केली "अरे, यावावतीत जगदी निश्चिन्त रहा तुम्ही मलाच पहा ना! कसा घडघाकट आहे मी! पंचवीस वर्षांपूर्वी मी जेव्हा या गावात आलो, तेव्हा मला चालताही येत नव्हतं, खाटेवरच पडून असे मी! पण आता पहा! हा सगळा आमच्या गावच्या हक्कापायाचाच तर प्रभाव. गुरुनाथ म्हणाला

ज्योति वावव

श्रीकान्त गुरुनाथच्या गावी गेला, त्याचं घर पाहिलं, अन् रोवटी पंघराशी रुपये देऊन त्यानं ते विकतही घेतलं

त्याच गावातला एक माणूस गुरुनाथचा कट्टर दुष्मन होता. गुरुनाथचं घर विकत घेजेनं त्याला पताचलं नाही श्रीकान्तकडे जाऊन तो इथे का राहायला आला अगैरे माहिती त्यानं काढली. तो श्रीकान्तला म्हणाला "त्या लबाड गुरुनाथनं तुम्हाला चांगलंच फसवलय तो बोललेलं सगळं माफ छोटं आहे! तो तर बाबू गावात जन्मला अन् बाहेर चालता न येण्याइतका आजारीती तो कधी पडस नव्हता!"

गुरुनाथ आता लवकरच पाह सोडून राहरीत राहायला जाईल, हें ओळखून श्रीकान्तनं त्याला रोखून काढून रोगानं विचारलं, "मला काढलं होतं की तू एक सप्त माणूस आहेस! किन्ही छोटं बोललास तू माझ्याशी!"

गुरुनाथ जगही विचनित न होता म्हणाला "गैरसमज झालेला दिसतोय

तुमचा"

तू तर म्हणाला होतास, की गावात आलास नेहमी तुला चालताही येत नव्हतं पलंगावरच पडून गहत होतास अन् आता मला काढलय की तू कधी आजारी वडलाच नव्हतास."

"बोहो! तुमच्या रागाचं कारण हे आहे होय? मग ऐकाच तर माफ करा, पण मी काय तुम्हाला असं म्हणालो होतो, की मी असजारी होतो? या गावात आलो या शाब्दाचा अर्थ दंतवच की मी इथे जन्मलो, अन् जन्मलो तेव्हा मला चालना येत नव्हतं हे बरोबरच नव्हे का? मी तर तुम्हाला सांगत होतो की या गावाचं हक्कापाणी अगदीं अजून आहे, बरोबर न? ते जर चांगलं नसत तर मी इतका निरोगी, झडझाड असाय वाक्य होतं का?" श्रीकान्तचा क्रोध थंड पाडून गुरुनाथ बोलला

गुरुनाथच्या बोलण्यातलं सत्य श्रीकान्त समजून चुकला अन् केवळ डोकं हलवून गप्पच राहिला।

चांदोबा पुरवणी-६५

भारतातील पशु-पक्षी

शान्तिचिन्ह-कबूतर

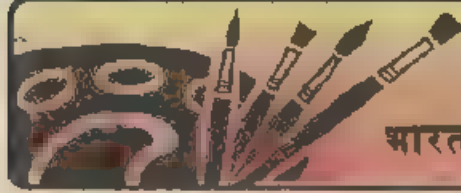
वायव्यच्या गोष्टींनुसार वेळो वेळी जगातल्या शांत, चंदा तिलाच कुटुंबात भाई पत्नी व प्राणी वगैरेच घेऊन नावेतून प्रवास देणं प्रवास करून करून घेऊन आचार्य कडे घुमि आहे की काय हे पहाण्यासाठी एक कबूतर बाहेर डोम वरून आहत दोन्ही बाजूत कबूतर तसेच परत आले निघण्या वेळी आप ने आपला चांबीतून लोखंडा की एक कांबळी दबाई घेऊन आले कबूतर ज्या देशाकडेत आले त्या देशाकडे होताने आपली लोखंडा हाकांनी आणून त्या देशातून नगरेवर आतला कबूतर हें शांतिचिन्ह आहे शांतिचिन्ह आहे जगात कबूतराचे चिन्ह आहे मी आले तुम्हा तेव्हा आलेही त्याच्या नजीक ही त्याची हाकली मने शांतिचिन्ह आपल्याकडे आणायला ही तरतूद हाहीन त्यानुरूपान कबूतर आणायला जाऊनचु शिकव अत्यंत वेगळे-आहेत ग. अशाही महत्वा आणत आहे

उदाहरणार्थान् दिवागार, पण गजरागे काहीये लहान श्रेय काही पक्षी आता त्याच पक्षी त्याच्या मातल्या

याहीन आचार्य आशीर्वादा देऊ जसं, त्यात जाही कबूतर आहे म्हणतात आहे शरीर फिकट खाकी रंगाचे लहाने वंगण रंगाची वजनं खाली बावणा पांढरे म्हणतो) या आशी कबूतरपेक्षा मोठी असतात

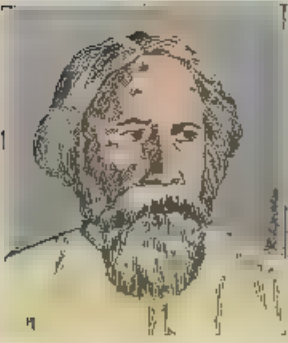
मग त्याच्या इतरात अगळे व वंगण अशातले मोठी असतान त्याच्या गळ्याच्या दोन्ही बाजूंना कट्टे हात, निहाय प. साकी त्याच्या लगे असतात त्यांची लांबट रोवटी फंडी किंवा लांबी बघते दिवक्यानी कबूतर विचारला करून मदन असतान खाकी कट्टा या पोराच्या जखम्या बाबूला पाने दिवके असतान का कबूतराच्या गळ्यावर बावणाचे पाने २ २ २ चिह्न आहे, पक्षांमध्येचु शकते

आधुनिक भारतातील चित्रकार

रवीन्द्रनाथ टागोर

विश्वकवि रवीन्द्रनाथ टागोर एकदा अहमदाबाद येऊन येताच ते काप होतो वण वाटेतच त्यांची प्रकृति चिपकली व अहमदाबादला डॉक्टरने त्यांना अहमदाबादला मध्येच थांबवून काही दिवस विधानी येण्याचा सल्ला दिला त्यांच्या हितचिंतकांनीही त्यांना आपण केला व तो पाहून रवीन्द्रनाथ व्युत्साहपूर्वक सारले

व्हिक्टोरिया जोकोपोच्या मनात रवीन्द्रनाथाबद्दल फार आदर होता व्युत्साहपूर्वकपणे त्यांनी रवीन्द्रनाथाचे स्वागत करून शहराबाहेरील आपल्या रावतच्या घरात त्यांनी रहाण्याची व्यवस्था केली प्रकृति खूबतशी सुघारू लागली तसेच रवीन्द्रनाथांनी सर्वोच्च कविता लेखनाला सुरुवात केली

एके दिवशी व्हिक्टोरिया जोकोपो

त्यांच्या कवितांची बरी चाळूक घेतात होत्या, तेव्हा त्यांना असे आढळले की रवीन्द्रनाथांनी अनेक शब्दांचे सुंदर चित्रेही रेखाटली आहेत त्यांनीच मुख्यतः मागची चित्रे पाहून त्या फारच आश्चर्यचकित झाल्या ती चित्रकला त्यांना अगदी सजीव व स्फूर्तिदायक वाटली खूपच प्रसन्नतेने त्यांनी रवीन्द्रनाथांना विचारले, 'तुम्ही किती खूब दजले चित्रकार आहात, हे माहीत आहे तुम्हाला?'

हळूच हसून रवीन्द्रनाथ गप्पच राहिले त्या महान कवींच्या अंतःकरणात जी अद्भुत चित्रकला स्फुरली होती तिच्या वा वाळण्याने प्रोत्साहन मिळाले

ही चटना रवीन्द्रनाथ टागोर ६७ वर्षांचे असताना, १९२४ मध्ये घडली त्यांची प्रतिभा तर निरपेक्ष असे, त्यामुळेच या वर्षातच विज्ञानदृष्ट्याचे काम त्यांनी अत्यंत गुत्साहाने आपल्या जीवनाच्या अंतर्पर्यंत साधून ठेवले

रवीन्द्रनाथ बहुधा आपली चित्रे साध्या शाईनेच रेखाटत मागसांचे चेहरे, पक्षांची व निमर्बाची दुगवे हे त्यांचे आवडते विषय असत त्यांच्या चित्रकलेवर पारचात्य कलेची फारच विस्तृत असली तरी ती चित्र एकदम निराळी व मौलिक असत, ते म्हणत की, 'जापण जीवनातील विविध क्षेत्रात नाना प्रकारचे अनुभव घेत असतो, हे अनुभव अगदी स्वतंत्र व मुक्त असतात कुठल्याच विशेष अशा धर्माशी ते बांधले गेलेले नसतात, अशा अनुभवांचेच सर्व मूल-चिंतन करत पुढे जाण्याची एकान्त यात्रा म्हणजेच कला होय '

रवीन्द्रनाथ टागोर यांना १९४१ मध्ये मृत्यू झाला तोपर्यंत त्यांनी २४०० चित्रे रेखाटली होती, या चित्रांपासून आधुनिक भारतीय कलाकारांना खूपच स्फूर्ती व मार्गदर्शन मिळते

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. लॉरेन्सच्या राष्ट्रीय छात्रावसथिनी 'रॉड' काहेन? ते काय मूळित करणान?
२. भरतमुनीमी 'नाट्यशास्त्र' लिहिले. भरत नामक शास्त्र भारतीय संगीताचे तीन अंश सूचित करणान. जस यातले जाते ते अंश कोणते?
३. इटलीत गीन्याचे संकरबंद कशासा म्हातान?
४. कधीचा करीव असे इंग्लीत कोणता म्हातले जाई?
५. 'काबुली' हा नृत्यविशेष कोणत्या देशाचे वैशिष्ट्य न्हो?
६. एक पशुवृक्ष एका देशातुल आपल्या देशात वाचला गेला. वृक्ष आजही इथे बघिनन्वान आहे. पण त्या देशातुल तो येथे अजून त्या देशातुल माज तो नाहीसा झाला आहे. तो देश कोणता व ते देश कोणते?
७. 'अपुलवर्ष' १९५२ न कोणत्या देशासातुल मुक्त होऊन स्वतन्त्र झाला?
८. इंग्लंड ने 'ब्रिटेनिसा हा प्रथम विमानने एकटीनेच कन्यासी आहिला कोण?
९. बंगालने राजान मोठे चर्चे कोणते?
१०. एक वेद संगम्य हातो काले अन तेंवहाच एक नव्या राज्याचे बीजापोषण झाले. त्या वेदाचे नाव काय व ही घटना कोव्हा घडली?
११. राजा कुमारपुत्र व त्याचा पुत्र स्कंदपुत्र पांच्या समयालील सुवर्तित्त भणिल. राजपुत्र कोण होला?
१२. होलाड व आयर्लंड एक झाले. तेंव्हा तेथे एका राष्ट्रीचे शासन चालू होते. तिचे नाव काय?
१३. कातुया जालीचे नेता सार्तिन लघर किंग पांचा जन्म कोवल्या राहरी हला?
१४. जन्त कंभत्या देशातुल सर्वात अधिक नापडल?
१५. आपल्या छात्राग अगोका चक्र आरं. भरतु नाट्यशास्त्रील एका अजानन काललेही चित्र नही त्या देशाचे नाव काय? तो कोणता देश?

उत्तरे

१. लॉरेन्स 'रॉड' १. १.	२. भरतमुनीमी 'नाट्यशास्त्र' २. २.
३. इटलीत गीन्याचे संकरबंद ३. ३.	४. कधीचा करीव ४. ४.
५. 'काबुली' हा नृत्यविशेष ५. ५.	६. एक पशुवृक्ष ६. ६.
७. 'अपुलवर्ष' १९५२ न ७. ७.	८. इंग्लंड ने 'ब्रिटेनिसा हा ८. ८.
९. बंगालने राजान मोठे चर्चे ९. ९.	१०. एक वेद संगम्य १०. १०.
११. राजा कुमारपुत्र व त्याचा ११. ११.	१२. होलाड व आयर्लंड १२. १२.
१३. कातुया जालीचे नेता १३. १३.	१४. जन्त कंभत्या देशातुल १४. १४.
१५. आपल्या छात्राग अगोका १५. १५.	१६. भरतु नाट्यशास्त्रील १६. १६.

धर्मरक्षण

नीरजा गहगतच जन्मली आणि वाढली. प्रथमच तिला आपल्या मूलीच्या अंगानिमित्त होड्यात जायची संधी मिळाली. तिचे बाबा नीलकंठ याच गहगत हि यांचे मोठे व्यापारी होते. मूल्याबहिणीच्या घरचे कार्य असल्याने केसादरी वल काढून ते जम्याला गेले होते.

बधूवरांच्या डोक्यावर अकरा टाकून, त्यांना वाशिर्वाद देऊन नीलकंठ शहराकडे निघाला. नेव्हा नीरजा म्हणाली 'बाबा, इथे एक आठवडाभर तरी रहावंसं वाडलंय मला. गावच्या चड बाबुंना अमलेले बगोचे, जंगलं अन् होतगंती मला खूप भुरल घातलीय.' नीलकंठ तिला तक्रार देणार इतक्यात त्याची दुसरी 'मार्च' कसल्याने भडे पडन म्हणलं 'सामा नीरजाला हय जं जं पहाचय ने ने दाखवून मी स्वतः गहगत येवून घरी सोडीन तिला. अन्ना' हो म्हणा ना मामा'.

नीलकंठची बहीणही म्हणाली "नीरजाची इच्छा ठेकरु तकोन नीलकंठ राहू दे कधी दिवस तिला इथेच." नीलकंठला त्यांची विनंती आतावीच लागली.

नीरजाला गावातील ग्रामगाया खूपच आवडल्या. टेकडीवर असणारे देवीचे मंदिरही तिला फार आवडलं. मुलाबाब्या फुलांच्या जागांनी तिला वेड लावले. या कारणेबळ एक झोंगर होता. या झोंगरावरून सूर्योदयाचे दृश्य पहाणे म्हणजे खोळ्यांना एक मेजवानीच असे. ते पहाण्यासाठी ती येऊ सकाळी खूप लवकर अदून रुान कळन कमलाचरोबर त्या फुलजारोत जाई.

त्या दिवशी तब्येत ठीक नसल्यामुळे कमला नीरजाचरोबर गेली नाही. नीरजा एकाटीच बाबेत गेली. ती जेव्हा परत निघाली

तेंव्हा एका माडावर तिला चांगले ठळकतापुढे पाहण्या गुलाबाचे फुल दिसले ते तोडावे म्हणून तिने हात पुढे केला इतक्यात तिच्या पायात एक काटा घुमला

दऱ्याने कळवळून, फुलाचा नाद मोडून तिने आपल्या पायाकडे वाकून पाहिले पण तिला आपल्या पावलावर शेजारी शेजारी असलेले रक्ताचे दोन थेंबे दिसले; अन् त्यानोबरच एक काळा नाग झपाट्याने शेजारच्या झाडीत घुस्त असलेलाही दिसला पायाचा बोटभेला काटा नसून आपल्याला तो सान्त्व दसणा हे ध्यानात घेऊन ती एकदम वेगळी होऊन अभिनीवर कोसळली!

नीरजा तेंव्हा शुद्धीवर आली, तेंव्हा आपण एका सोपडीवजा घरात बाजेवर पडले

आहोत, बाजूलाच एक तरुण नव्येला असून तो ब्रम्ही लक्षपूर्वक आपल्या चेहऱ्याकडे पडान धावे असे तिला आकळून आने नीरजा सावध होत असलेली पाहून त्याला खूपच आनन्द आला अन् मोठ्या समाधानाने तो तिना म्हणाला 'ह' आता काही धोका नाही राईला आता कम वाटनय तुला? अजून चक्कर तर नाही येत ना?"

नीरजाने फक्त मान हलवून तसे काही हात नसल्याचे सूचवले तो नव्ण तिला म्हणाला 'अजून थोडा वेळ अशीच पडून रहा तुला गुलाबाच्या वारगेत जमिनीचा पडलेली पाहिली अन् तुझ्या पगी निरोप पाठवून मी तुला तशीच बुचनून इथे घेऊन आलो अन् अपचार केला'

इतक्यात नीरजाची बात्या अन् तिच शजमान तिथे येऊन पोचले

आल्याने त्या तरुणाचे दोन्ही हात पकडत म्हटले 'राजेश, पोरा तू आमच्या नीरजाना पुनर्जन्म दिलास'

आल्या नीरजाला घरी येऊन जाऊ इच्छित होती पण जीवधाना कसा परिणाम हात आहे, हे पहाण्यासाठी आज नीरजाने डोकं च रहावे' असा राजेशने आग्रह धरला

दुसऱ्या दिवशी नीरजा खडखडीत बरी होऊन अत्याप्या घरी निघून गेली नंतर आल्याने तिला राजेशवृत्तची सर्व माहिती सांगितली

राजेशाचे बडील त्या गावातच रहात असत जी काही थोडीबहुत जमीन होती

तीन ने शेतीवाडी करीत आणि त्या व शेजार गावच्या लोकांना वाडणाऱ्यांची व मुक्तांची ओषधे देऊन फुकट अपचार करीत असत एक दशोपवी त्याचा अकस्मात भुत्प झाला तेंव्हापासून त्याची गादी चालवून राजेशनेही ती मुफ्तसेवा चालू ठेवली होती

राजेशाच्या रुबाबदारपणाने नीरजाला आकर्षित केले त्याने आपल्याला प्राणदान दिल्यामुळे त्याच्या बाबतीत तिला कृतज्ञताही वाटत होती

एक आठवडाभर ती त्या गावात राहिली या संपल्या दिवसात ती राजेशाना भेटून त्याच्याशी गप्पागोष्टी करत असे त्याच्याशी संनयना तिला वाटे की आपण इथे याच गावात राजेशावरानेच रहावे ज्या दिवशी ती आपल्या शहराकडे निघाली त्यादिवशी तिने आपलं मन राजेशासमोर ओघडे केले ती त्याला म्हणाली 'तु मला नवीन जीवन दिल आहेस तुझ्याशी विवाह करण हा माझा धर्म आहे कारण माझं जीवन तुझच आहे भाऊशशी विवाह करायला तुम्ही कधी हरकत आहे का?'

जरासा विचार करून राजेश म्हणाला 'मी तुझ्या फुटुबाची सारी माहिती घिटवलीय तुझ्या अन् भाष्या आर्थिक परिस्थितीत फार फरक आहे, एक कोट दरीच मध्ये आहे असं समज ना! मग हे कसं शक्य आहे?'

त्याच्या या अंतराने नीरजाच चेहरा कोमेजला, स्वतःला संभाळून घेत ती

म्हणाली, "इथे या फरकाचा प्रश्नच कडे येतो? मी जगळी ननापासून तुझ्यावर प्रेम करतेय, तू फक्त इतकंच सांग की मी तुला हवी आहे की नको!"

"ती जबाबदारी माझ्यावर सोडू." असे म्हणत नीरजा तेथून निघाली अन् शहरात आपल्या घरी परतली. घरी पोचल्याबरोबर तिने गावात काय घडले ते सारे सविस्तर आपल्या आईबडलांना सांगितले, अन पुढे ती म्हणाली, "राजेश माझा प्राणदाता आहे माझा भावी पती आहे तो." तिच्या बोलण्यातून तिचा निश्चय प्रतीत होत होता

एकतत्या एका मुलीची इच्छा डावलण्याइतके तिचे आईबाप अनुदार तर नव्हतेच, राजेशाशी बोलण्याकरता दुबऱ्याच

दिवशी नीलकंठ त्याच्या गावी तेला

त्याच दिवशी राव होण्यापूर्वी नीलकण्ठ परत आसा आणि बायको व मुलीला म्हणाला, "हे तरन होणार नाही."

पित्याचे हे बोलणे ऐकून नीरजा अवाक झाली 'असं का?' हे विचारायला सुध्दा तिचे तोंड खुपडेना! पण पित्यानेच कारण सांगितले, 'तो म्हणतोय की -सन्मानान्तर मी शहरात येऊन पंगडावई बनून गहाणार नाही आणि वडलांची बंधकीव इथे राहून जावू देणं हा माझा धर्म आहे. पण आपल्या घरवाहो तो जावई भन मूलकाही बनतो ना? माझ्या व्यापार पुढे कावू देवणं हा ही त्याचा धर्म नाही बनत का? मी त्याला खूप ममजावून पाहिलं, पण तो आपसा हेका

तोडायला मूलीत तयार नाही. नीरजागाही असा बाटले की या मासल्यात दोष राजशालाच आहे तिने इतकं च राजशाला घेऊन विचारायचा निश्चय केला दुसऱ्याच दिवशी गावी पोचून सरत राजेशाहडेच गेली

दुपारची वळ होती अंजन संपवून हात धुताधुताच दुरून येत असलेली नीरजा राजेशाला दिसली तो तिचा म्हणाला "इतक्या कडक अन्हातून कधी काय आलीस?" बस जरा, तुझ्यासाठी जेवायला काहीतरी बनवतो."

आपला राग न दिसू देता नीरजा म्हणाली "आपल्या आल्याकडे पोटभर खावूनच आलेय मी तुझ्याशी काही म्हत्वाच बोलायचं आहे."

"मीक आहे बोल काय एवढं महत्त्वाच आहे?" राजेशाने विचारले

नीरजा काहीशा कटू आवाजान बोल लागली "हं 'धर्म'बायत नंबवौडं व्याख्यान देवून माझ्या खावणा परत पाठवलेस तू मुलगा म्हणून आपल्या वडलाचा धंदो पुढे चालवणं तुझं कर्तव्य आहे तर मीही आपल्या बाबांची एकटी एक मुलगी म्हणून त्यांचा धन्दा चालू राहीन असं पहाणं, हे माझं कर्तव्य नाही काय? ते-चायसगत नव्हं? धर्मपालना? स्त्री असो वा पुरुष बोन्ही गरखेच ना? त्यात फरक कसा हायू शकतो?"

तिचा आवेश पाहून राजशाला दमू आले धनू जवळच थाळीत ठेवलेल्या बाव्याच्या फोडीकडे निर्देश करत ना म्हणाला,

अगोदर या बाव्याच्या फोडी खा अन् आपला राग शान्त कर वरं."

सांगतून ना की मी पोटभर जेवून आलेय. अगोदर मला आपल्या घराचाच पुनरुद्भव नीरजा म्हणाली

दुसऱ्यान बोव्याच्या दरवाजातून एक भवानी आम्हात पुढे चला अरे या झुकेत तडफडणा या पांगला गोळाभर अन्न ठेवून वाचता हा पोणी तनी!

बाव्याच्या फोडी तावडतोव भिक्कायाच्या ओलीत घालून परत येऊन राजेश म्हणाला, तू तर पोटभर खाल्लं अहेम म्हणतेस मग त्या भिक्काय भिक्कायला त्या फोडी देऊन मरणं हा माझा धर्म बनवो इथे एक पाधर्म्य आहे ते किती मर्यादेपर्यंत बरोबर आहे हे मान्य नाही नव्हेक पण एक शाहरात तर कितीक व्यापारी आहेत तुझ्या वडलांचा व्यापार समज बन्द आला, तर त्यात कुणाचंच नुकसान होणार नाही, नाच दुसऱ्या नुकसाना माण स्त्रीदू शाळीस पण मी या गावातल्या गरीब जत्रेच वर फुडं

अपचार केले नाहीत तर ते लोक मात्र बिचारे मरून जातीस त्याच फार नुकसान होईल या भावान दुसरा कोणी वैद्य देणार नाही, कारण इथल्या शाप्तीला मर्यादा वाहेत तंन्हा स्वतःच्या गरजेकरता, साक्षाकरता करीयच्या कामभाषेला इतरांची सेवा करणं अधिक खेबकर नव्हे का? मी तर तोच मूळ धर्म समजतो. म्हणूनच मात स्त्री किंवा पुरुष घातला फरक संभवतच नाही."

राजेशाच्या या बोलण्याने 'बाज आपल्याला जीवनातलं एक तवीन सत्य अमरलं' असे नीरजाला वागले मी एकदम घरी जाण्यामागं अजून अंधी राहिली राजेशाने आजचयनि विचारले 'हे काय? काही न वास्तवाच निघालीस?'

"हं तुझा हा धर्मोपदेश ऐकल्यावर, माझ्या बावाशी तू काय बोलला असशील याबद्दल ठरकं करणं मूर्खपणाच वाहे. घरी खूप कसं पडली आहेत आम्ही वधूपळाचे ना " असे म्हणत नीरजाने लाजून मान खाली घातली

बोलणारा पोपट

राजाराम हा गावातला एक मोठा शेतकरी त्याला घमेन होती की, संपत्ती व बुद्धि या दोहोत आपल्या बरोबरीचा कोणी माणूस आसपास कुठे अस्तित्वात असणे शक्य नाही

शहरात गैला की दिसेल ती नवीन वस्तु खरेदी करून तो गावात आणी अन् गावातल्यांशी तिथे गुणवर्णन करीत राही या बोलण्यात त्याचा असाही भाव असे की अशी नस्तु फक्त आपणच खरेदी करू शकतो इतर कोणाची तितकी ऐपतच नाही तो पैज घ्यावून भागे, की आपल्या घरात असलेल्या साऱ्या मौल्यवान वस्तु पोटमोड्या बमीनदारांच्या घरी किवा दरबारातही असणे अशक्य!

एके दिवशी एकाजण त्याला सांगू लागला, "तुम्हाला माहीत आहे? आपल्या गावातल्या गोविंदाकडे एक 'बोलणारा पोपट' आहे."

राजाराम आश्चर्यचकित होत म्हणाला,

"बोलणारा पोपट अन् गाणारा घबड असल्या गोष्टी फार जुन्या जुन्या असल्या भाकडकथांवर आला कोणी विश्वासच नाही देवणार समजलास तु?"

'अरे पण! एकदा गोविन्दाकडे जाऊन तर बघा!' तिथे बसलेल्या दुसऱ्या एकाने मल्ला दिला

राजाराम तावडतोष सरळ गोविन्दाच्या घराकडे गेला, तो जेव्हा तिथे पोचला तेव्हा गोविन्दा परमात काही काम करत होता त्यामुळे राजारामच्या हाकां त्याला ऐकूच गेल्या नाहीत

आता काय करावे अशा विचारांन असतानाच राजारामच्या कानी शब्द पडले याही आत या ना! बघा, गोविन्दा घरानेच आहे आता येईल तो

माणूस तर कोणीच दिसत नव्हते, पण बोलणे मात्र ऐकू येत होते म्हणून राजाराम

इकडेतिकडे पाहू लागला तेव्हा त्याला दिसले की भिंतीवरील देवनेल्या पिंजऱ्यात एक पोपट आहे राजारामला समोर पाहिल्यावर पोपट पुन्हा एकदा तारे काही तेच बोलला आपले इतक्या आदरपूर्वक स्वागत करण्यास कोणी माणूस नव्हतं पोपटच हे लक्षात आल्यावर राजाराम भलताच आश्चर्यात पडला!

इतक्यात गोविन्दा आतून नेथे आला अन् राजारामला समोर पाहून त्याने विचारले, 'श्रीवाकडे कस काय वेण झालं?

आपल्या येण्याचा अदेश सरळमरळ न सांगता राजाराम म्हणाला 'आपल्या शंकाकडे जात होतो वस तुझ्या घरातून एक निराळाच आवाज ऐकू आला आत येऊन पहातो तो पोपटचा आवाज! कुठून आणलास हा पोपट?'

"नुकताच एक लोंगरी मुलगा याला आपल्या खांद्यावरून नेत असलेला दिसला मला मग पाच रुपये देऊन मी हा त्याच्याजवळून विकत घेतला पक्षांचा शिकवण अवगत आहे मला मी त्याला नंतर गाणं अन् आदरान बोलणं बगैर शिकवलं"

'आ हा! असा आहे होय? इतक्या आदरान बोलणारे पोपट कुठेच आढळत नाही हा पोपट मला पंजून टाक ना! मी एक हजार रुपये देईन तुला! तु तर जव्वा एकाद्या पोपटालाही पुन्हा शिकवू शकशील! एका पोपटाची इतकी किंमत तरी कोण देईल तुला? त्याला

लालूच आसताना राजाराम बोलला

गोविन्दाने खूप आडेवेढे घेतले पण राजारामही काही कच्च्या गुरूदा बोलत नव्हता! त्याने गोविन्दाची खूप मनधरणी केली, लालूच दाखवली अन् शेवटी एक हजार रुपये देऊन तो खरेदी केलाच!

परन्तु एके आठवड्याच्या आत राजाराम काहीसा रागावूनच गोविन्दाकडे परत येऊन ओरडू लागला हा कसता पोपट गळ्यात बांधलास माझ्या? दोन तीन दिवसच तो फक्त सगळं खून बोलत होता, अन् नंतर त्याचं सगळं पंन्थे बदललं! तो तर सर्व प्रकारच अपमानकारक बोलू लागला तो हातून वेणारा प्रत्येक शब्द घोषेरहा, असंभ्य असतो त्याच्या! एकादी बाई पाहिली की "जे

नखरेवासी अमं औरतन तिची नककल करतो, माझ्या भिर्बांना 'शक्तिहस्त' नाव दिलंय त्याचा कोणी नालेकारुंक आला तर 'तुझी निरडी केंव्हा वृंणार?' अमं विचारतो धाणखी किनी गायु त्याच्याबद्दल?' अमं म्हणून राजाराम शिवाया मोडू लागला 'जे प्रकल त्याबद्दल भाड्यावर रफावून काय अुपयोग?' आता मी काय करवं अमं म्हणणं आहे तुमचं?" गोविंदांले बंडपणे विचारले

आपला पोपट धरत वै अन् हज्जार रुपये काडू मासे! 'राजाराम गरजला

मी जबरदस्तीन घोडाच दिन्हा पोपट तुम्हाला? म्हणच आहे की, ज्या धरात पोपट रडातो, त्या धरातल्या सारखाच बोलतो 'तुम्हाला तंत्रो असेल तर घा 'त्याला' हवेत सोडून!' गोविंदा स्पष्ट बोलला

राजाराम यावर काय बोलणार? फटकम पिंजऱ्याजे दार अुघडून त्याने पोपटाला बाहेर अुघडून लावले, पिंजराही तिथेच जमितीवर अुघडून ती पाय आपटत निघून गेली

राजाराम निघून गेल्यावर थोड्याच वेळात गोविंदाची जायकां लघतफत बाहेर आली अन् म्हणू लागली 'तो तिलाखर मारुंच्या दारातून सरळ आपल्याच घरात घुसलाय अन् कमत्या भाणें दूय' शिवाया तेनाम किती हाकलायच प्रयत्न केला तरी तळतळ नाही मेली' शिवाया सात्र चालूच'

गोविंदा हमत तिला म्हणाला 'अग त्याला अुगाच शिवाया नको दक्ष तो तर आपला भगवन्! दर दोन तीन दिवसांनी त्याला फुटाले खायना घालायला राजारामला सांगाटचं विसरलोच मी! त्या डोंगरी मुळान त्याची आवड मागेनली होती मला घरात असनीत ते फुटाणी अरा प्रेमान बोवत घाल खायना त्याला

'ते ठीक हो पण त्याच लीड कम वन्द करू मी?' जायकांले पुन्हा विचारल

'त्याला अगेवर गोट गोट फुटाणे घाल मग बच तोही कसा नीट बोलेल ते पोपट वग धरात बोलली जाते तीच भणा शिकलाना!" अमे म्हणून गोविंदा घराबाहेर पडला

वीर हनुमान

कृष्णाचा अन्म टापर युगात यदवशाने आला थु नोकवरीक कंसासारख्या अत्याचारी दुष्टांना त्याने मारून टाकल सर्व प्रजा जनाना संकटमुक्त केले, दाराकानगरीत सर्व लोक सत्ता-सत्साधानाने गहू लागले कृष्णाचा मोठा भाऊ वनराम यादवांचा नेत बनून राज्य-कारभार उत्तम शीतीने संभालू लागला

सत्यभामेला आपल्या अरोबर येऊन कृष्णाचे तरकासुगचा वध केला युद्धान सत्यभामेने ही कृष्णांना यदन केमी तेव्हा पामून सत्यभामेला असा गर्व झाला की कृष्णाच्या आठ पत्नींमध्ये तिचे स्थान सर्वोपरि आहे ती इतगडून श्रेष्ठ आहे गळे दिवशी नारदाने देवलोकातून

पारिजातकाची फुले धाणली व ती लक्ष्मणीला दिली, सत्यभामा रागाने जळफळू लागली तिने विचार केला 'मी तर कृष्णाची प्रिय पत्नी आहे ही सुंदर पारिजातकाची फुले भला भिरग्याला पाहिजे होती ती माझ्या सबलीला देऊन नारदाने माझा अपमान केला आहे!

कसले त्या सत्यभामेला संतुष्ट करण्यासाठी श्रीकृष्ण तिला गरुडावर बसवून देवलोकी येऊन गेले व पारिजात वृक्षच उगटून घेऊन येऊ लागले इताने आपले वज्रादृष्ट शस्त्रावर फेकले पण गरुडाने आपल्या पंखावर ने खेळन फेकून दिले

आता गरुडाला ही आपल्या वाकतीबद्दल गर्व वाटू लागला सत्यभामेने आपल्या

थराच्या परसभे तो पारिजात वृक्ष लावला आणि आल तिथ्या सर्वांस पायवार उरला नाही कारण नारद आणि सवत रुक्मिणी यांना आपण सारी पहायला लावले असं तिला वाटलं. याशिवाय तिला असा विश्वास वाटू लागला की कृष्णाने आपल्या वरचे सर्वात अधिक प्रेम आहे आणि आपण त्याच्यावर अधिकार गावू शकतो.

बलरामाने ही अनेक रक्षितशाली दुष्टांचा संसार केला. बरकसुराचा त्रिष मित्र भयंकर नरवानर (ह्याला शोपूट नसते) याला त्याने आपल्या हलायद्याने मार केले. त्याला ही आपल्या शक्ति व पराक्रमाने गर्व वाटू लागला. आपल्या यशामुळे त्याला सर्व जण दुबळे, पराक्रमहीन व तुच्छ दिसू लागले.

सत्यमाता गरुड ति दलपद दाचा गज दिवसे दिवस वाढू लागला. ते बजेन आहेत मन्दाग्निकारी आहेत असं त्यांना वाटू लागलं. या तिघांची मनोभावना कृष्णाच्या जमनी लक्षान आली. सत्य मित्र करणदासजी आणि राणा चांगला धडा शिकविण्यासाठी कृष्ण योग्य मंघीची वाट पाहू लागले. पण आपला हा विचार त्यांनी कधी कृष्णाला मागवला नाही.

एकदा गरुड नागपणीच्या पिळगळा मिळायला मिळाला. तंदा त्याचे आद खाऊनहेला धावन घळत आली. ति आपल्या बाळाला घेऊन गेली. गरुड किचा पाठनांग करू लागला. 'वानला, मला शाब्दा' असे ओरडत नागीस धापा हाकीत असताना तिला नारद सेटले. ति म्हणाले "रामनामाचा जप करीत हनुमानाला शरणा जा. हनुमानच तुम्हा दोघांचे रक्षण करील. हनुमान रघुमादन पर्वतावर तपश्चर्येत सन आहे. उशीर करू नकोन. नावडगांव जा.

आंचनहेला तत्क्षण रघुमादन पर्वतावर पोचली. तिने आपल्या बालकाला हनुमानाच्या घाबरेवर ठेवले आणि रडत रडत म्हणाली "माऊ रक्षण करा, राम रक्षा! आणि ती तिथेच बेशुद्ध झाली.

हनुमानने हाक उचलले. ति अभय-दान दिले. तो म्हणाला "इथे पाडवा आश्रमान निर्भयपणे राहा.

गरुड हनुमानावर झडप घालण्यासाठी येत आहे हे पाहून हनुमान म्हणाला "हे

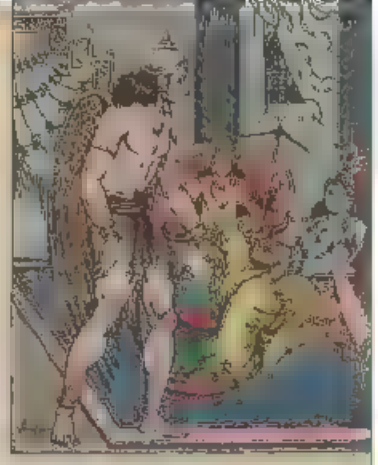
पक्षीशरेष्ठ! तुला मूक सांगली असेल तर मला खाऊन टाक."

हनुमानाची पर्वा न करता हुंकर मरीच गरुड म्हणाला—"मला खायला पाहिजे नाग तू तर वानर आहेस. तुला मला करही उपयोग नाही." आणि आश्रमात तपलेल्या नाग शिग्रूला पकडण्यासाठी तो सरमवला. हनुमानने आपल्या शोपटीने गरुडाचे पंख बाधले आणि त्याला वर उचलून गरगर फिरवत घडामदिराी फेकून दिले. आता गरुड दारका नगरीत बलरामा पुढे घायाळ होऊन येऊन पडला. कांचनहेलाने नरूपणे हनुमानाला नमस्कार केला आणि आपल्या बालका सह ती पाताळलोकातील नागसोवी वासुकीपात्री पोचली.

गरुडाच्या अपमानाची गोष्ट ऐकून बलराम म्हणाला—"गरुड, तू काळजी करू नकोस. मी त्या माकडाची खबर घेतो. तू त्या बानरकडे जा आणि त्यांना सांग की तुला गावडतोच बलरामने बोलवले आहे."

गरुड भीत भीत संदेश वाहकप्रमाणे हनुमानाकडे गेला आणि बलरामाची आज्ञा त्याला ऐकवली. त्याला वाटस आता परत जाऊन बलरामाला हनुमानने केलेल्या आज्ञा शंगाची बातमी घायी.

कृष्ण त्रपा मंघीची वाटच पहात होते. बलरामाशी कधी राजनैतिक सल्ला-मसलत करण्याचे निमित्त करून ते दारवेत आले. त्यांनी गरुडाकडून सर्व तहकित जाणली आणि त्याला म्हणाले—"जा हनुमानाला

सांग की रामाने तुला बोलवले आहे. गरुड पुन्हा रघुमादन पर्वतावर पोचला.

हनुमान गरुडा सह दारवेत आला. ति 'राम, राम, रा . 'पुक्कळ लागला. यवने भरलेला बलराम हनुमानाबद्दल जाऊन म्हणाला—"इथं राम नाही, मी बलराम आहे।"

हनुमानाला फारच राग आला. आपले दात दाखवीत धट्टेच्या स्वराने हनुमान म्हणाला—"तू बलराम होय? की बलराम?"

बलरामाने आपले हत्यार नांगर उचलले आणि हनुमाना वर फेकयला. निघाला. हनुमानने नांगराचा आपल्या शोपटीचा वेडा घातला. ति तो दूर फेकून दिला. हनुमानाला

मारण्यासाठी बलराम त्वरच्यावर तुटून पडणार, पवड्यात हनुमानने बलरामाला आपल्या दोन्ही हाताने पकडून वर उचलले. बलराम तवफड लागला आणि वेश्यादु झाला त्या मुक्तिर्णत अद्वैत स्वप्नवत् मार्ग मागील वृत्तात त्याच्या डोळ्यां समोर नाचू लागला. श्रीरामाचा राज्याभिषेक रागव्यावर खरोचच लक्ष्मण रंगू लागला. माझ्याकडे पाहूनच लक्ष्मण हसत आहे असे मनाला दानले लाजून भवली आपल्या मना खाली घालून त्या रामाने शांतपणे लक्ष्मणावर आपली तलवार उगारली. रागावलेल्या रामाला हनुमानने आवरले आणि लक्ष्मणाला विचारले 'तु का हसतो भाय्य' कारण शापून हनुमानने भवली समजोवले

बलरामाच्या आत्मन लक्ष्मणाने निश्चय केला होता की चौवीस नाग राम व सीता यांचे रक्षण करायचे. त्याने मित्रा देवीला ही प्रार्थना केली की गमरास्यभिषेकानंतर गिने आपल्या जवळ येते चौदा वर्षे तो आपला माही की त्यान अन्नघट्टण करे नाही चौदा वर्षे ज्याला होंप माही व आने उपवास केला त्याच्या हातून इंद्रजीलचा मृत्यु झेलवणार हे निश्चित होणे आणि लक्ष्मणाने 'काम केले ही' रामाचा राज्याभिषेक संपल्यावर नगेचच आपल्या बलवानसार मित्रा देवी लक्ष्मणाकडे आली. तिच्याकडे पाहून लक्ष्मणाचा हसू आले.

हनुमानाची सर्व कथा ऐकून रामाने विचारले- 'एके दिवशी मी लक्ष्मणाना एक कळो दिले होते त्याचे काय आने.

लक्ष्मणाने सावडणेच आपली माडी कापली आणि त्यातून केले काढून दाखवले ते कळो खाल लक्ष्मण रामाला म्हणाला- 'दादा आपण पैमाने कळो दिले ते प्रसाद समजून मी नरक्षिण ठेवले होते.

रामाने लक्ष्मणाला आर्तिगत दिले आणि म्हणाला 'लक्ष्मणा, गुडीत जन्मी मी तुला शाक्य मान दाहून आणि तुझे हं शृण चुकवीन.

बलरामाचा स्वप्नभंग झाला आता त्याला आठवू लागले की तो स्वप्नच लक्ष्मण आहे आणि या जन्मत तो बलराम म्हणून जन्माला आला आहे तेंव्हा तो हनुमानाला म्हणाला- 'सजीवी, त्या वेळी मजीवीन

बापून तू सवत हाडी बर बाणनेल मना पुनर्जन्म दिलास तू! आम्ब पन्ना मुष्टिस्त करून 'मी कोण आहे?' याची जाणीव तू मला करून दिलीस आज आपल्या रामाला भेटणार नाहीस?' असे म्हणत बलराम हनुमानाला कृष्णाकडे घेऊन गेला. हनुमानाला पाहताच कृष्णाने आपली मूठ आवळून हात बर करीत म्हटले- 'आमच्या वडील भावची आज्ञा पाहणार नाहीस?' आणि हनुमानाला मुष्टि-युद्धासाठी आव्हान दिले.

कृष्ण व हनुमान यांचे युद्ध बराच वेळ चाल राहिले हनुमानाने आपली संपूर्ण शक्ति पणाला लावून तो लढू लागला. हनुमानने आपली सर्व शक्ति एकत्रटून कृष्णाच्या पाठीवर एक गुहा मारला आणि त्याला खाली पाडले. दमनेल्या कृष्णाने आण टाकील

मिहापमाने हनुमाना वर उडी मारली आणि त्याच्या छातीवर मंडीने जोरदार प्रहार केला. या क्षणपरीत कृष्णाचा पाय हनुमानाला लागला.

रामच कृष्णाचा अवतार घेऊन जन्मलेले आहेत हे या पद-स्पर्शामुळे हनुमानाच्या लक्षात आले. आपने पानिकृत्य मिळ करण्यासाठी रामाने मंकेत सीतेला अग्नि-प्रवेशाची आज्ञा दिली होती. आपल्या पतीची कठोरता पाहून सीता दुःखावेगाने रडत होती. सीता-मानेचा हा विलाप हनुमान पाहू शकला नाही. तो रामावर अतिशय रागावला आणि मूठी आवळून त्याने रामाचा युद्धासाठी तलकवरले.

राम हंसून म्हणाला- 'हनुमान माझ्याशी युद्ध करण्याची तूझी इच्छा असेल

मोक्यान शानला आणि कृष्णाच्या बाजूला येऊन उभी राहिली ती एकरीच या स्थानामाझे योग्य आहे हा तिचा विचार तिच्या हावभावामुळे स्पष्ट दिसत होता

सत्यभामेला पाहताच हनुमान म्हणाला 'तू बद्धमना ना? आठवतंय तला-रामाते त्या अवताराने तला वचन दिले होय ही कृष्णावतारात त्याच्या आठ 'तला' पैकी तू एक पत्नी होशील? त्यांनी आपल्या वचनाची पूर्ति केलीय अस दिसतय. चढमेने तू धन्य आहेस "

हनुमानाच्या ज्योत्स्न्यामुळे सत्यभामेला रामावतारा मधील घटना आठवल्या आता तिचा गर्व नाहीसा झाला ती मस्मिणीला म्हणाली- 'तार्ई, तू मीना आहेस आपल्या या हनुमानाला आशिर्वाद दे "

स्मिमीने मीनेचे रूप धारण केले कृष्ण कोदहरामाच्या रूपाने फुलत आला आणि त्यांनी हनुमानाला आशीर्वाद देता वसराम लक्ष्मण वनून रामाच्या मागे उभा राहिला हनुमान रामाच्या पायांकडे टाक लावून पाहू लागला मस्मिमीने रामाचे वदन कळत झन्मातदल वडून गेला

रामावताराच्या या कराराचा उपसंहार करून कृष्णाने मक्तिरमात रमलेल्या हनुमानाला शापदासकी दिली आणि म्हणाला 'हनुमान, तू आता हिमायपातील कदली-वनात जाऊन रहा तसा भाऊ बायुङ्मार सीम नेचे येईल त्याला गदा युद्ध व मल्ल-युद्धातील बारकावे शिकव

तर ती मस्मिमी काळात नक्कीच पुरी होईल!" आता हनुमानाला ती घटना आठवली कृष्णाला नमस्कार करीत हनुमान म्हणाला 'कृष्ण करून रामाच्या रूपात येऊन सत्ता दर्शन द्या.

'हनुमान थोडा थांब लक्ष्मण तार इवेच आहे हीता अजून थायची आहे.' असे म्हणत कृष्णाने सत्यभामेला देण्याबाबत निरोप पाठवला

अनेक जन्म आपणच कृष्णाची पत्नी आहोत याचा सत्यभामेला थोडा गर्व चढला होता आपल्या जागी कोणी येऊच शकणार नाही असे तिला वाटायचे! कृष्णाचा निरोप मिळाल्यावर तिने उत्तम वस्त्राभूषण परिधान केली. पारिजात फुलांचा पजरा आपल्या

सत्यभामा हनुमाना समोर येऊन म्हणाली - "तेव्हा रामाकडे मला तुच घेऊन येवा होताच. माझाच हे माझ महाभाग्य तुझामुळेच आहे मी मत्पूर्वक तुझे आभार मानते."

तिच्या पुन्हा तमस्कर करित हनुमान म्हणाला - "देवी, तू सत्यभामा व्हास याच अर्थ वसा की भगवान नेहमी सत्याच्या अधीन असतात. कुण्याने तुझारी विवाह करून तुझ्या सर्व इच्छा पूर्ण केल्या आणि स्वतःला सत्यपति बनवले तू धन्य स्त्री आहेस सदा सीतेशमन आहेस."

सत्यभामा हनुमानावर खूप खुश झाली आणि म्हणाली "इतक्या दीर्घ काळानंतर हनुमानामुळे मी सत्य समजू शकले. आता माझ्यातील सर्व मिथून गेला आहे सर्व इरेय वा हनुमानाचाच."

हनुमणी व कुण यांना प्रणाम करून हनुमान निघणारच होता एवढ्यात चलंगामाने हनुमानाला ओढवा घेव्याने आलिंगन दिले आणि म्हणाला -

"सजीवराम, तुझ्यामुळेच मी स्वतःला बाणू शकलो. आता माझ्यातील बहकण संपला तुम्हा अनेकनेक धन्यवाद!"

मच्छ हनुमानाला हात जोडून म्हणाला - "हीर हनुमान, महाविष्णू यला म्हणाने होते की सीरसागरात माझ्या बगेबर तू ही राहशील. आता मला ते सर्व स्मरत आते." मच्छ हनुमाना सह कदली-बनापर्यंत गेला.

कदली-बनात केळीची उंच उंच झाडे होती निरनिराळ्या फल कुक्षानी ते रमणीय बनून गेले होते हिमशिखरांवरील वर्फ वितळून झाली येणारे पाण्याचे धबधबे चांदीसारखे चमकत होते.

हनुमानाने रुदली वनातप्रवेश केला वृक्ष बालगजमाणे केळीच्या झाडात पाय पसरून बसल्या त्याची शेंपूट लांब कर पसरलेली होती जवळच त्याची गवा ही होती.

बोले विटून हनुमान रामाचे ध्यान करू लागला आणि भक्तिपूर्वक राम-नामाचा जप त्याने सुरू केला.

आजार

कुबेरचा नागराज चांगलाच गव्हर होता. कित्येक मिढ्या पुरेले इतके धन होते त्याच्याजवळ पण काय उपयोग? त्याची तप्येनच मोक रहात नसे. मर्यादा मोठे वैद्यही केले पण त्याच्या आजाराचे कारणच कोणाला कळत नाही!

नेमक्या त्याच वेळी कुबेरपुरात स्वाभी योगानन्द नावाचा एक साधू जाला. शहराबाहरेच्या आश्रमात त्याने आपला मुक्काम ठेवला. नागराजला असे कळले की या साधूला योगविदंतत्या अनेक शक्ति अचरित आहेत. जन्म पूर्व आजारावर तो योगाची उपचार करू शकतो. आपल्या बायकोसह तो आयकत साधूला भेटायला गेला.

स्वामी योगानन्दने नागराजचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकून घेतल्यावर विचारले "या शहरात तुमचे कोणी शास्त्रात का?"

नागराज म्हणाला - "म्हणाला जतं तर नाही म्हणायचं ना, की त्याच्यातल्या कुणीतरी माझ्यावर 'कण्णी केजीय'?"

यावर थोड्या इमून शोधू गेले राहिला नागराजच्या बायकोला वाटले की साधूने विचारल्या प्रश्नाचे अन्तर ते देता आपला नदरा अंगीचच काहीतरी बोलता आहे. म्हणून ती म्हणाली "बनिकडे धाईकईन कामं करावची प्रवृत्ति यांच्यात फार वाढली आहे महाराज!"

"काम सांगू स्वाभीजी! एकजात सगळेजण दुष्ट आहेत! काही काळापूर्वी माझा बाडाच कुबेरपुरात सर्वात मोठा वाडा होता पण नुकताच बराहोड नावाच्या कपड्याच्या व्यापाऱ्याने माझ्या बाड्यापेक्षाही मोठा वाडा बायलाय, जन्म मजेल रहातोय त्यात! नागराजने बराहोडवर जळत सांगितले 'बर, तुमचे कोणी जवळचे नातेवाईक

आहेत?" साधूने विचारले

'हं! त्याच्याबद्दल न बोलाल तर बरं म्हणजे! इथे जवळच्याच गावात माझा एक साजू आहे तो तर जसा वाटच म्हात असतो की माझी मदराबायको केव्हा मरून जाली, जन्मू कधी आपण बायली सगळीं इस्टेट हटप करतो ' नागराज म्हणाला

'साधू नागराजला काही प्रश्न न विचारला झोले मिटून शांत बसला व नंतर म्हणाला, "तुम्ही दोघही काही महिने तीर्थयात्रेला जा नेवढ्यात तुमची तब्येत बरी झाली नाही तर मला येथून भेटा मी औषध देईन "

स्वामीजी मी तर आजारी माणूस कात्रा तरी काही करू?" नागराजने नाराजीन विचारले

साधून काही औषधाच्या पड्या देत म्हटले, 'रोज रात्री झोपण्यापूर्वी एका पुडीतली पाचडर गाण्यान मिसळून घ्या तसं केलन की पुढे याथा कगायची गरज अण्णार नाही अण्णन शकतोही आनेली असेल तोवर हं जं आना

नागराज दाम्पत्य काशी, रामेश्वर इत्यादि पृथ्वक्षेत्रांचे दर्शन करून मत्ता रहितपारी कुबेरगुरूला परतने त्या मत्ता महिन्यात नागराजची तब्येत एकदम छान राहिली आपण आजारी आहेत याची वाठवणही झाली नाही त्याला या अवधीन साधू योगानन्दही दक्षिण भारताची यात्रा करून परत आले

यातून येऊन एक महिनाही लोटला नाही तोच नागराज पुन्हा आजारी पडला साधूने दिलेल्या पड्याही संपून गेल्या अत नंतरच साधू परत आला त्याच दिवशी नागराज बायकोसह त्याच्या दर्शनाला गेला

"कशी जालीं यात्रा? आता तब्येत कशी काय आहे तुमची?" साधूने खुशाली विचारली

'काय मागू स्वामीजी! याचा तरत राहिलो तोवर तसलाही आजार जणवला नाही दिवस अगदी सजेत गेले कमलीही तकार नव्हती, पण गावरान परत काय आलो जे रोग पळून गेले असे मी समजून होतो, त सारे पुन्हा मृतासारखे येऊन माझ्या मानगुटी बसलेत तुम्ही दिलेल्या पड्याही गेल्यासपून आता वर्षभराच्या पड्या दिल्यात

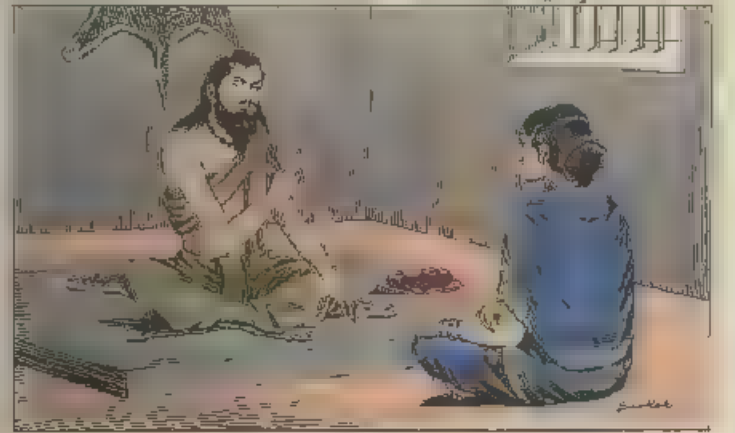
तर अर होईल स्वामीजी!" नागराज त्याकळीने म्हणाला

ते औषध तर तुम्ही आपल्या परीही बनवू शकाल औषध बनवायची पद्धत मी तुमच्या पत्नीला सांगेन आता तुम्ही जरा ध्यानमंदिरात जाऊन जमा 'साधू नागराजला म्हणाला

ता गेल्याबरोबर साधू त्याच्या बायकोला म्हणाला 'तुमच्या येजमानांना कसलाही रोग नाहीये, गावात तेच सर्वात श्रीमन्त असल्याने त्याच त्यांनाच असं वाटत रहात की बाकी सर्वजण आपले मावू आहेत! यामुळे त्यांचे मन व्यग्रकुल रहात नव्हती, जन्म ते मयच त्यांच्या प्राणीगजाही निवत रहात या शाह्यात तब्येनेच येऊन श्रीमन्त बनलेल्या बराहशेठच त्यांना शय वाटतं तो आपला

प्रतिदंडी बनणार हीच भीती. त्याच्याबद्दल यांच्या मनात इतका हेवा वाढलाय की त्यामुळे त्यांच्या मनाची शान्तताच नाहीशी झालीय! एकाद्या स्वप्नासारखा तो बराहशेठ भाग लागलाय त्यांच्या! झोपेत, जागेपणी फक्त त्यांचेच विचारां! आप्तेष्टांबद्दलही त्यांच्या मनात घुणा आहे! कारण ते आपली संपत्ती हळपतीच ही भीती! मंदेह, हेवा, वैष, भय हेच गंगांचं मूळ कारण वाहे यातून सुटका करून घेतल्याशिवाय त्यांची तब्येत बरी रहाणार नाही. अन् औषधांचाही काही प्रभाव पडणार नाही

'स्वामीजी, हे सारं तर आपण त्यांना स्वतःलाच मागू राहिल बसतात! त्यांना बर पाठवून मला हे सांगायचं कारण?" नागराजच्या बायकोने शका व्यक्त केली

साधू हसत म्हणासा, "समोर लभोर कोणी कणाच्या घोषावहून बोललं किंवा बोट अचलून दाखवलं तर कोणाला ते सहज सहन होत नाही. मुख्यतः तुमच्या नवऱ्याभारसा शंकाखोर माणूस विश्वास नाही ठेवणार; म्हणूनच मी तुम्हाला हे समजावून सांगत आहे."

"माफ करा महाराज, आपण औषधावहून काही सांगणार होता? सांगा बरो!" नागराजच्या बायकोने विनयाने विचारले.

"औषधावहून? हो, वाटवलं! मी तुमच्या राजमानांला ज्या पद्धती दिल्या होत्या, त्यात फक्त साखर आणि मिठाची पूड होती! माझ्यावर तुमचा विश्वास रहावा, म्हणूनच

केवळ मी त्या दिल्या होत्या! यावेच्या काळात नागराज ईर्ष्या, द्वेष या भावनांपासून दूर राहिले. त्यामुळेच त्यांनी तय्येत धरी राहिली. शहरात आल्याबरोबर पुन्हा त्या गंधाच्या तावडीत सापडले ते!" साधूने नागराजच्या बायकोचे शंकांनिरसन केले.

तिने मोठ्या दीनतेने विचारले, "मग तुम्हीच सांगा न मी काय करावं?"

थोडा वेळ गंभीरपणे विचार करून साधू म्हणाला, "हे तर अगदी स्पष्टच आहे की नागराज बराहशेटवहून शुभीचच द्वेष करत असतात, आपल्या भावनेपेक्षाही शुभीच लेव करून त्यांच्यावर निरर्थक आरोप करत रहातात. मोठ्या हुशारीने तुम्ही त्यांना हेबाधाव्यातून मुक्त करायला हवं. तुम्ही त्या लोकांच्यातले सद्गुण नागराजना सांगायला हवे. बऱ्या प्रकारे त्यांच्या बाबतीतल्या शंका दूर झाल्या, की त्यांचे सद्गुणही नागराजना दिसू लागतील. मग हळूहळू त्यांच्या बाबतीतला द्वेष नाहीसा होऊन तुमच्या नवऱ्याची तय्येत एकदम ठणठणीत होईल."

घरी गेल्यावर वेळ पाहून नागराजची बायको त्याला म्हणाली, "आहे, गावात तर सर्वजण म्हणत असतात की बराहशेट मोठे सज्जन अन् दयाशील आहेत! मला वाटतं, तुम्ही शुभीचन त्यांना शिन्व्या वेत राहता. तुम्हाला वाटतं की त्यांच्यात सद्गुण कसा नावालाही नाही. पण खरं नांवा बरं, त्यांनी तुमचं काय निषेडवलय? त्यांनी तुमच्यावर असा काय अन्याय केलाय की तुम्ही त्यांना

आपला शत्रू मानता?"

बायकोच्या प्रश्नाला कोणत्या उत्तर नागराज मनेच देवू शकला नाही, सोडून वेळाने तो म्हणाला, "त्यात माझ्यावर अन्याय केलाय? तसं तर काही नाहीच! तो जेव्हा या शहरात आला, तेव्हा सर्वात अगोदर मलाच येऊन भेटला होता. स्वतःच आपली ओळख करून देत म्हणाला - "मी इथे कपड्यांच्या व्यापाराची सुरुवात करणार आहे. आपण अधिवाद द्यावा! माताही कधी कुठे भेटला, तर सोडून नक्षपणे नमस्कार करून म्हणतो - आपल्या कुपेनं व्यापार चांगला चालला आहे मासा!"

"मग साधू महाराजांना का सांगितलं की, 'बराहशेट माझा द्वेष करतो' म्हणून? नीट विचार करा बरो! तुम्हालाच कळून चुकलं की तो मुळीच तुमचा द्वेषीच करत नाहीय. बुलट तुम्हीच मनातल्य़ मनात त्याच्यावहून द्वेष वाढवताय." बायकोने नागराजला समजावण्याचा प्रयत्न करत म्हटले,

जरा विचार करून नागराज म्हणाला,

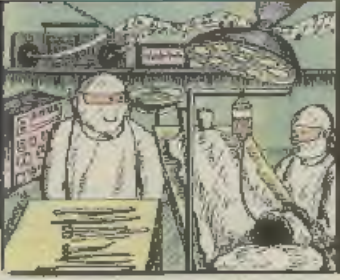
"हो! तसं म्हणणं खरं वाटतय."

नागराजच्या बायकोने एक पुढी अडवून, 'साधूने दिली' बसे सांगून त्यातली पूड पाण्यातून नागराजला प्यायला दिली, नंतर ती म्हणाली, "त्या बराहशेट प्रमाणेच आपल्या नातेवाईकांमहलही तुम्ही शुभीच गैरसमज करून घेतलाय. त्यांच्यापैकी कुणाकुणात कसकस सद्गुण आहेत, याचा विचार करून बुद्धी सांगा मला, आता शोषा, अनं झोपता झोपता हा विचार करा."

नागराजच्या बायकोने अशा प्रकारे साधूच्या सत्त्याप्रमाणे आपल्या नवऱ्याला समजावले. त्याच्यात हा विश्वास अत्यंत केला की, आपला कोणीच शत्रू असा नाहीये. बुलट आपणच शुभीच द्वेष, हेबा करून आनारी पडत राहिलो. आता नागराजचा आपलाच दोष समजून चुकला. द्वेषाची जागा हळूहळू प्रेम, विश्वास इत्यादि सद्गुणांनी घेतली. त्याला आचार्य पांडुरंगाच्या दुर्गुणांपासून नागराजच्या बायकोने मोठ्या युक्तीने त्याची सुटका केली.

चान्दोबाच्या बातम्या

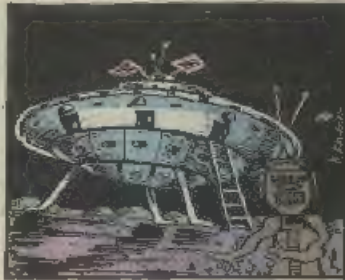
संगीतातील शक्ति

शेतात संगीत ऐकवल्यामुळे रीक जास्त बाल्याची बातमी ऐकली, असेही सांगितले जाते की संगीत ऐकवल्यामुळे गुरे दूध अधिक देतात. ऑफिसमध्ये काम करणाऱ्या संगीत ऐकवले तर त्यांची कार्यशक्ति वाढते. कांताव 'बॉकमें' लावून वाचनाचे व गणित करणारे विद्यार्थीही आदळतात. आता मुक्ताच 'ऑशेरल थिएटर' मध्ये संगीताचा प्रयोग खसलेला आहे. जर्मनीत भौतदत्त विश्वविद्यालयाने हॉस्पिटल वरचे ऑपरेशन करताना डॉक्टरांना संगीत ऐकत असतात. ऑपरेशन करताना डॉक्टरांना येणारा बुद्देग कमी करून एकाचता वाढवण्यासाठी संगीत उपयुक्त ठरत आहे. असा अंदाज आहे की जॅक्सोशिया न देताच केवळ संगीताच्या संगीत यशस्वीपणे ऑपरेशन करता येईल, असा विवस दूर नाही.

उडत्या तबकड्या

बुद्ध्या तबकड्याबाबत अलिकडे बरेच

संशोधन चालू आहे. अमेरिकेतील रिचर्ड यॉन्गन हे काही दिवसांपासून उडत्या तबकड्याबाबत माहिती गोळा करत आहेत. या तबकड्या क्षणभर दिवसात वनू क्षणभरात अदृश्यही होतात. १९७६ मध्ये दुय्यमी राजधानी वेल्सलमधे एक अडती तबकडी दिसली व एक अमेरिकन विमानवाहतूकने तिचा पाठलाग केला. वाटेतच विमानाची 'इनेक्ट्रॉनिक सिस्टिम' खच पडली. वैमानिकाने जेव्हा आपली विशा बवलणी तेंव्हा ती पुन्हा चालू झाली! असे समजते की प्रकाशनाम असलेल्या त्या तबकडीचे बाक मायनीबर पडले. जशा प्रकाशनाच्या रचा चालू असतानाच यॉन्गन असेही सांगतात की आपल्या पुरवठात वर्णन केलेल्या विमानांचे या तबकड्याशी बरेच साम्य आहे. ते असेही म्हणाले की श्रीकृष्णाने धारण केलेले सुदर्शन चक्रही या प्रकरणातच मोडते.

विचित्र बासरी

आनंद हा एका गरीब बापाचा मुलगा होता. त्याच्यात बरा असा एकही गुण नव्हता. भुलट तो एक नंबरचा आळशी माच होता. त्याच्या बापाने बराच काळपर्यंत खूप कष्ट करून त्याचे पालनपोषण केले. पण असे कुठवर चासणार? शोबटी शोबटी तर ते दोघे धासभर अन्नालाही महाय झाले! आता त्याच्या बापाला वाटले की आनन्दला कुठेतरी कामाला चिकटवावे! आनन्दला बरोबर 'जेअन' तो नोकरीच्या शोधात फिरू लागला.

पण आनन्दला कामाला ठेवून घेण्याच कोणीच तयार होईना. शोबटी बाप त्याला गावपाटलाकडे घेऊन गेला. खरे पहाता, हा गावपाटील मोठ्या कठोर स्वभावाचा असल्याने त्याच्याकडे कामाला कोणीच टिकत नसे. पण कुठेच नाही, तर त्याच्याकडे तरी का होईना, म्हणून आनन्दला त्याच्या

बापाने पाटलाकडे कामाला ठेवले. काहीही न मिळाले तरी त्याला काहीतरी खावला तरी मिळेल असा त्याचा विचार होता. म्हणून पगार, कपडावत्ता याविषयी काहीही न बोलता त्याने आनन्दला पाटलाकडे नोकरीला ठेवले आणि तो आपल्या जबाबदारीतून मुक्त झाला.

तीन वर्षे काम केल्यानंतर आनन्दने पाटलाजवळ 'काम सोडून जाण्याची' इच्छा प्रकट केली.

पाटलाने त्याच्या हातावर चांदीचे तीन रुपये ठेवून म्हटले, "दर वर्षी एक रुपया, या हिशोबाने तुला हे पैसे दिले आहेत मी. नीट भोजन पहा. आता आपल्या वाटेनं चालू लाग!"

"तीन वर्षांपूर्वी जे कपडे मी घालून आलो, तेच अंगावर घालून जायू काय?" आनन्दने विचारले.

(चान्दोबात २५ वर्षांपूर्वी प्रकाशित गोष्ट)

"कपड्यांबद्दल काही ठरलेलंच नव्हतं. पैसे दिनेत, तेच जास्त समज. तुझ्या वर अन्याय करण्याची मागी मूळिच इच्छा नाही." पाटील बोलला.

ते तीन रुपये घेवून आनंद शहराकडे गेला. शहरात जाण्यासाठी रस्ता डोंगरांमधील अरुन्य जंगल वाटेतून जात होता. थोडे प्रंतर चालून गेल्यावर आनंदाचा अचानक एक भिकारी भेटला. तो फारच अंध होता. त्याला पाहून आनंदाला आनंद एकदम मोठ्याने ओरडला.

भिकारी त्याला म्हणाला, "भिजू नकोस, मी काहीही करणार नाही तुला! मला तुम्हाजबद्धा फक्त एक रुपया दे."

"माझ्याकडे तर फक्त तीनच रुपये

आहेत. त्यातून मला कपडे विकत घ्यायचे आहेत." आनंद म्हणाला.

"पण तुझ्याकडे तीन रुपये आहेत ना; मला एक दिलास तर तुझ्याकडे दोन तरी रहातील ना! माझ्या कपड्यांची दशा तर तुझ्याहूनही खराब आहे!" भिकारी बोलला. फकी भूषण नसल्याने त्याला एक रुपया देवून आनंद पुढे गेला.

आणखी थोडे पुढे गेल्यावर एक बळग्यावर आणखी एक भिकारी समोल्या आला. हा तर पहिल्या भिकार्याहूनही अंध होता! त्याने पण पहिल्या भिकार्याप्रमाणे आनंदकडून एक रुपया वसूल केला.

वाटेच्या शेवटालाच आनंदाला आणखी तिसरा, या दोघांहूनही अंध असणारा भिकारी भेटला! आनंदने अरलेला रुपया देईपर्यंत भिकार्याने त्याची वाट सोडली नाही. भिकार्याची दैन्यावस्था पाहून आनंदनेही दयाबुद्धीने त्याला तों देवून टाकला.

रुपया घेतल्यावर हा तिसरा भिकारी म्हणाला, "तु आजल्याजबळचे तीनही रुपये भिकार्यांना देवून टाकलेस. आता एकेका रुपयाचा एकएक, याप्रमाणे तीन वर माग. बोल, तुला सर्वात अधिक काय आवश्यक?"

जगण्या विचार करून आनंद म्हणाला, "कृष्ण जेव्हा बासरी वाजवी, तेव्हा गोपी तन्मय होवून नाचत असत असं ऐकलंय मी! मला एक अशी बासरी हवी, की ती ऐकून लोक तन्मयतेन नाचू लागतील."

वर, पण आज अज अधिक चांगले वर

माग." भिकारी म्हणाला.

"अंतर कितीही असलं तरी भासा बाधा बरोबर लश्वावर लागवा, हा दुसरा वर द्या." अन् तिसरा, "मी ज्याच्याकडे ये मागेन, ते त्याने ताबडतोब मला जावे. आजपर्यंतच्या जीवनात मला हवं ते कधीच नाही मिळालं!" आनंद बोलला.

"छान! तू मागितलेला तिसरा वर तर पहिल्या दोघांहून खूपच चांगला आहे, तुझ्या तीनही इच्छा पूर्ण होतील." असे म्हणत भिकारी निघून गेला.

नंतर दमल्यामुळे आनंद डोंगरातच एके ठिकाणी झोपून गेला. जागा होवून पहातो, तो त्याला जवळ एक बासरी व एक धनुष्यबाण आढळला! ते सारे घेवून मोठ्या आनंदाने तो शहरात पोचला.

तेथे दुकानात जावून त्याने जे कपडे मागितले, ते दुपयनदाराने त्याला देवून टाकले. आणखी एकाकडून त्याने घोडा मागून घेतला. त्याने काही माराण्याचाच अवकाश, की अगदी कंजुशातल्या कंजूस ही त्याने मागितलेली वस्तु घेवून टाकू लागला. आवश्यक त्या वस्तु मिळवून घेण्यावर बसून आनंद घोड्यावरून आपल्या गावी परतला.

पाटील दिसल्यावर आपला घोडा पांघवून आनंद म्हणाला, "नमस्कार मालक, तुमस्कार!"

त्याला पाहून चकित झालेला पाटील म्हणाला, "अरे, इतक्याशा वेळात इतका 'बडा माणूस' बनून आलास की काय?"

"सारा भाग्याचा खेळ आहे मालक!"

आनन्द बुतरा.

"ओहो! हातात बासरी पण दिसतेय! कमधाम सोखून संगीतविद्वान बनायचा विचार आहे काय?" पाटलाने व्यंगाने विचारले.

"बनायचंय असेल तर बनेन की! त्याला काय वेळ लागतोय?" आनन्द बेफिरीने म्हणाला. "पण हा धनुष्यबाण तर त्याहूनही महत्वाचा! दूरच्या वस्तूचाही बरोबरी वेध घेऊ शकतो मी! दूर तो तालवृक्ष आहे ना, त्यावरचा पक्षीही मारू शकतो मी!"

"होस्कां तुझी मोठा बोलाय बाण मारणारा" पाटलाने त्याची टर बुडवली.

"पैज लावून पहा ना!" आनन्द म्हणाला.

"तू पक्षी मारलास तर आपली सारी शेतं मी तुझ्या ताबे कसून देईन. भाड्या जवळचे मारे पैसेही तुझेच होतील! कमल करायला काय जातय माझ! तुझ्या हातून बोर्बच होणार आहे हे काय? चल, चल, जालू लाग आपल्या वाटेने!" पाटलाने तुच्छता दाखवली.

आनन्दनेही लगेच धनुष्य ताणून बाण मारला. पक्षी खालच्या काटेरी झाडात पडला. वायघाप्रमाणे पाटलालाच तिथे जाऊन पक्षी भुचलून आणावा लागला. काटे ओवून रक्त निघू लागले. लक्षातच आनन्द बासरी वाजवू लागला अन् पक्षी हातात घेऊन, रक्तसललेल्या पायांनीच पाटील नाचू लागला! अंगाला टोचलेले काटे काढता न बाल्याने अन् तसेच नाचावे लागल्याने त्याच्या सान्याच अंगातून रक्त ओघळू लागले. अंगावरचे कपडे त्यामुळे फाटून त्याच्या बिंध्या लोंबू लागल्या. आता आनन्दने आपले बासरीवादन थांबवले अन् त्याच्याजवळ जाऊन तो बोलला, "मी नोकरी सोडली ना, तेंव्हा माझा कपड्यांचीही अशीच स्थिती होती."

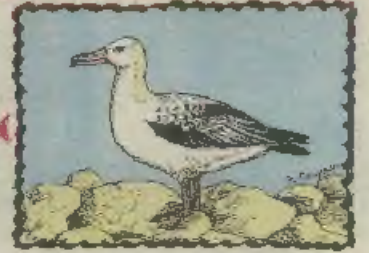
पाटील पैज हरला होता, त्यामुळे आपल्याजवळची सारी इस्टेट त्याला आनन्दला द्यावी लागली. मिळालेल्या पैशातून आनन्द शहरात मोठ्या आरामात राहू लागला.

बहुरूपा वसुंधरा

पंख न हलवता उडणारा पक्षी

तसेच वारंवारपणे झोणताही पक्षी अडताना आपले पंख हलवत राहतो. पण 'अवज्ञाटेल' नावाचा बगळ्यासारखा पक्षी पंख न हलवताच अवकाशात तरंगत राहतो. ते भुड्या एक-दोन तास नव्हे, तर ती सतात आणलं तर सहा-सात दिवसही असा अडत राहू शकतो! आपल्याला फाटेल की या विचारात तो कोणतं मसेल, परंतु तसं काही नव्हे. बवकाशात असे तरंगत अवकाश तो मध्ये मध्ये झोपही घेतो!

जागा बदलणाऱ्या रेतीच्या टेकड्या

वाळवंटातल्या रेतीच्या टेकड्या आज दिसतात, तर जुना नाहीशा झालेल्या वाळवंटाचा वाळवंटात बेगाने वहाणाऱ्या वाऱ्यामुळे असे घडते, असल्या वाऱ्यामुळे रेतीची टेकडे क्षणाक्षणात आकार बदलत रहातात. त्यामुळे वाळवंटातून पचास करताना आपण कोणीकडून आपो व कोठे जात आहोत हे कळणे मुश्किल होते तेव्हा आपण ओळखणे, खुणा लक्षात ठेवणे यांमुळे पारच कठीण होते.

फुले सोपतात कशी?

फुले सोपवेली तुम्ही कधी पाहिलीत? पण इतके तर पाहिलेच असेल की काही प्रकारची फुले आपल्या पाकळ्या मिटून घेतात म्हणजेच ती सोपतात. पण आपण घाला सोप नाही म्हणू शकत, काही फुले फार अक्षेपक असतात, त्यामुळे वातावरणात होणाऱ्या परिवर्तनापासून त्यांचे रक्षण करणाऱ्या साधनेही निरर्थक निर्माण करतात. रात्री झुणता कमी शाल्यांवर किंवा वातावरण थंड पडते जाऊन जेव्हा अंधार पसरतो तेव्हा काही फुले पाहून आपल्याला वाटते, की ती निद्रास्थेत आहेत. भाणखी काही निद्राकथा प्रकारची फुले दिवसा वाहत्या शुष्कतेपासून आपले रक्षण करण्याकरता पाकळ्या बन्द करून घेतात!

